

Lunds universitet
Statsvetenskapliga institutionen
Masteruppsats

STVM21
Vt 2012
Handledare: Anders Sannerstedt

Oändlig tillväxt i en värld av ändliga resurser är inte möjligt -

En kritisk studie om länken mellan det ekonomiska systemet och klimatfrågans
påverkan på samhället och politiken

Johannes Lange

Abstract

This study is about the link between the economic system and the climate changes and how it affects the society and the politics. Scientific observations has illuminated that as a result of human activity our climate is about to change. The climate threat has exposed the question of limits which means that continued growth is not possible in a world of limited resources. The Western model is about to reach its end.

This thesis directs attention towards the argument that the impoverishment of the natural resources that leads to harmful emissions and destroys the climate is a consequence of an economic system and a model of society built on consumption and constant growth. It is of necessity that we bring to the fore the question of how the climate changes affects the society and the politics, and increase the understanding of the close connection between the human, the society and the climate.

This paper shows that a large number of evidence indicates that the Western countries have passed the optimal size of their economy, and that the resources of earth are not enough for constant growth. This thesis argues that what is insisted to achieve is that we stop striving for continued growth, and that we ask ourselves how we can manage without growth, and how we can reduce the damages on the climate and provide economic stability and welfare. By analyzing the model of growth, the democratic condition, the structure of the operating system and the nation states deteriorate capacity to exercise power and control the politics, the critique is directed towards the contemporary system.

The conclusion of the thesis is that the managing of the climate changes is complicated by a neo-liberal ideology, and the belief on continued growth in a world of limited resources. This causes social injustice and disparity in the society, and leads to the diminishing of the nation-states power and legitimacy which weakens the representative democracy.

The normative ambition of the paper is to increase the understanding of the negative consequences on the climate that sustains by the contemporary economic system, in order to examine how we can change the situation. It is argued that an increased participation and involvement of the citizens and a public dialogue is a necessity in order to handle the climate threat that we are confronted with. The main purpose is to contribute to start such a dialogue and to increase the understanding of the consequences of the climate changes in the society.

Key words: Climate changes, the economic system, neo-liberalism, growth, consumption society, democracy, networks, nation-state.

Word count: 20 146

Innehållsförteckning

1 Inledning och problemområde -----	1
1.2 Slutet på världen så som vi känner den?-----	2
1.3 Oändlig tillväxt i en värld av ändliga resurser-----	3
1.4 Människan - en ny geologisk aktör-----	4
1.5 Klimatfrågan - en fråga för samhällsvetenskaperna-----	4
1.5.1 Behovet av ett sociologiskt angreppssätt-----	4
2 Studiens syfte och tillvägagångssätt -----	6
2.1 Forskningsfrågor-----	7
2.2 Litteratur och teoretiskt underlag-----	8
2.3 Metodologi och vetenskapsteoretiska utgångspunkter-----	9
2.3.1 Analysmodell – ”Fyra steg av bedrävelse”-----	11
2.4 Disposition-----	11
3 Teoretiskt resonemang om klimatfrågan i samhället -----	13
3.1 Samhällsdiskurser-----	13
3.1.1 Diskursiv makt och dekonstruktion-----	13
3.2 Rationalismens begränsningar-----	14
3.3 Sociala scheman och referensramar-----	15
3.4 Kognitiv dissonans-----	16
3.5 ”Apokalypsblindhet”-----	17
4 Den nyliberala hegemonins uppgång och fall -----	18
4.1 Den nyliberala hegemoniska diskursen-----	18
4.2 Globaliseringen och den nyliberala ideologin-----	19
4.3 Den (ny)liberala demokratimodellen-----	20
4.4 Nyliberalismens paradoxer-----	20
4.5 Den kausala länken bruten-----	21
4.6 Den ekonomiska modellen- en social konstruktion-----	22
4.7 Avslutande kritik av den nyliberala modellen-----	22
<i>Ideologisk förnekelse</i> -----	23
5 Konsumtionssamhället och tillväxtmodellen -----	24
5.1 BNP- ett mått på välstånd?-----	24
5.2 ”Konsumismens järnbur”-----	25
5.3 Konsumismens sociala logik-----	25
5.3.1 Konsumtion och lycka-----	25
5.3.2 ”Social lågkonjunktur”-----	27

5.4	Finanskrisen 2008- ett uppvaknande?-----	28
5.4.1	En grön ny giv-----	29
5.5	Tillväxtmodellen, stabilitet och ekonomins fortsatta expansion-----	29
5.6	En hållbar makroekonomisk modell-----	30
5.6.1	Åtgärdsstrategier för att minska utsläppsnivåerna-----	31
5.7	En ny vision om ekologisk hållbarhet-----	32
5.7.1	Social rättvisa-----	32
5.7.2	Ett nytt sätt att tänka om oss själva-----	32
	<i>Förhandling</i> -----	34
6	Demokratin i det nya millenniet -----	35
6.1	Den liberala demokratimodellen-----	35
6.2	Postdemokrati-----	36
6.3	Det demokratiska systemets svårigheter att hantera klimatfrågan-----	37
6.3.1	Medborgarnas minskade förtroende för det demokratiska systemet-----	37
6.3.2	De politiska institutionernas och organisationernas oförmåga att hantera klimatfrågan-----	38
6.3.3	Varför svårt för enskilda länder att avvärja klimathotet?-----	39
6.4	Behovet av en delaktighetskultur och återpolitisera medborgarskapet-----	38
	<i>Depression</i> -----	40
7	Styrsystemet i det nya millenniet -----	41
7.1	Från government till governance?-----	41
7.2	Nationalstaten i det nya millenniet-----	42
7.2.1	Välfärdsstatens kris-----	42
7.2.2	Nationalstaten fången i tillväxtens dilemma-----	43
7.3	Nätverkssamhället-----	43
7.3.1	Från systemorienterade- till individorienterad nätverk-----	44
7.3.2	Vertikal eller horisontell organisering, spontan eller medveten-----	45
7.3.3	Vem gagnas av konstruktionen nätverkssamhället?-----	45
7.3.4	Sammanfattande kritik av nätverksgovernance-----	46
7.4	Nationalstatens roll-----	46
7.4.1	Altruism v.s. själviskhet-----	47
7.4.2	Nationalstaten i normativ mening-----	47
	<i>Acceptans</i> -----	48
8	Konklusion -----	50
9	Executive summary -----	56
	Referensförteckning -----	59

1 Inledning och problemområde

Global warming is a "modern" problem - complicated, involving the entire world, tangled up with difficult issues such as poverty, economic development and population growth. Dealing with it will not be easy. Ignoring it will be worse (UNFCCC:1).

Det finns objektiva och goda skäl att anta att vi i det nya millenniet lever i en radikalt annorlunda värld och att vi nu befinner oss vid en annan punkt i historien (Giddens 2010:19; Carnoy & Castells 2001:17f). Vetenskapliga observationer pekar entydigt mot att vårt klimat håller på att förändras. De ledande klimatforskarna är eniga om att klimatförändringarna och den globala uppvärmningen är ett resultat av människans påverkan på miljön, och att vetenskapen och teknologin har bidragit till att skapa problemen (Pattberg & Stripple 2008:368; Giddens 2010:ix20f; Stiglitz 2007:158; Harvey 2010:99;226). Klimatförändringarna är en risksituation och ett hot mot vår civilisation vi aldrig tidigare i historien stått inför (Giddens 2010:20f; Jackson 2009:31). Insikten av klimatförändringarnas konsekvenser har under senare tid förändrats och framstår allt tydligare som en politisk ödesfråga (Welzer 2009:41; Giddens 2010:ix). Vi närmar oss en otänkbar katastrof om vi inte minskar skadorna på miljön genom att reducera användningen av fossilenergi och bromsar den globala uppvärmningen. Vi måste agera och börja planera nu för det värsta tänkbara scenariot, för att i framtiden undvika att komma till insikten att vi inte gjorde tillräckligt för att rädda planeten och civilisationen. En radikal kursändring är nödvändig innan det är försent och vi har knappt börjat med att ta itu med uppgiften (Zizek 2011:328; Stiglitz 2007:31;158; Leggewie & Welzer 2010:59; Jackson 2009:31). En extraordinär social och psykologisk förändring håller på att uppenbara sig framför oss; det otänkbara har blivit möjligt (Zizek 2011:328).

"[...] vi har nu gått över de ekologiskt hållbara gränserna som riskerar stabiliteten hos hela det planetära systemet och det är en ny situation som är så allvarlig att mänskligheten rent av gått in i en ny ekologisk era" (Rockström 2011).

1.1 Den "andra stora motsättningen" och frågan om gränser

Miljövetenskapen har uppmärksammat oss på att det ekonomiska systemet bidragit till enorma påfrestningar på naturen och miljön (Harvey 2010:94). Skogar skövlas, landskap blir betesmark, åkermark röjs, levnadsmiljöer modifieras, städer, vägar och broar uppförs, haven och vatten förorenas, utsläppsnivåerna av koldioxid ökar - vilket

bara är några exempel på att naturen och klimatet förändras och jordens resurser krymper till följd av mänskliga aktiviteter, vilket påverkar livsmiljöerna för alla jordens organismer och hotar den biologiska mångfalden (McDermid & McMullen 2004:29;162; Björndahl m.fl 2003; Harvey 2010:97;223ff). De naturliga gränserna beskrivs som ”kapitalismens andra stora motsättning” (Harvey 100f), och berör det faktum att fortsatt tillväxt är omöjlig i en värld där jordens resurser är ändliga (Jackson 2009:24f). Den traditionella motsättningen mellan arbete och kapital konkurrerar nu med konflikten med naturen som samhällets konstituerande motsättningar (Bjereld & Demker 2005:19). Klimatet kom sent in i bilden men kan visa sig vara den yttersta gränsen för det ekonomiska systemets fortsatta expansion (Jackson 2009:31).

“Planet Earth, creation, the world in which civilization developed, the world with climate patterns that we know and stable shorelines, is in imminent peril....The startling conclusion is that continued exploitation of all fossil fuels on Earth threatens not only the other millions of species on the planet but also the survival of humanity itself—and the timetable is shorter than we thought.” (Hansen 2009:ix).

1.2 Slutet på världen så som vi känner den?

Morgondagens problem kan inte lösas genom dagens ekonomiska system och politik (Robinson 2009:14; Brooks 2011:5). Den västerländska modellen är på väg att nå sin gräns. Förklaringen är dels utarmandet av jordens resurser som leder till skadliga utsläpp och förstör klimatet, men också en globaliserad ekonomi och en samhällsmodell byggd på konsumtion och ständig tillväxt (Welzer 2009:12; Zizek 2011:331; Harvey 2010:64; Lönnroth 2012). Vår förmåga och kapacitet att förvalta naturresurserna har begränsats (Stiglitz 2007:171). Oförmågan att styra innebär att vi snarare blir ”institutionella trädgårdsmästare” än ”institutionella ingenjörer” menar Lundquist (2011:43).

Det ekonomiska systemet kan inte fungera som världsomfattande princip om civilisationen ska förhindras från att rasera (Daly 2009:10; Welzer 2009:12; Sukhdev 2009:18). Kritiken av det ekonomiska systemet bör fungera som ett ramverk i vår förståelse för klimatförändringarnas historia och konsekvenser (Zizek 2011:331). Klimatutmaningen har möjlighet att underminera existerande organisatoriska former och förändra den fysiska geografin och kan betraktas som ett *formativt moment* och en långtgående osäker kausal process (Hurrell 2007:219; Fournier 2008:531).

Klimatutmaningen passar inte in i den värld så som vi känner den (Leggewie & Welzer 2010:190). Förändringarna gör sig påmind över hela vår planet och det krävs att vi befriar oss från inlärd vanor och föreställningar (Giddens 2010:19). En förvandling av demokratin så som vi känner den har ägt rum (Crouch 2011:18). Vår samhällskaraktär och möjligen samhällets överlevnad så som vi känner det står på spel (Stiglitz 2007:259). Vi lever i en apokalyptisk tid och vi håller på att nå en nollpunkt (Zizek 2011:327). Vetenskapliga och teknologiska framsteg har inte bidragit till ökad förutsägbarhet och säkerhet (Harvey 2010:150f). Världen står inte under kontroll, utan den tycks snarare ha undandragit sig vår kontroll och blivit vad Giddens (2010:20) kallar ”en skenande värld”. Vi kan inte längre nonchalera ändligheten i vår

civilisationsmodell. Det krävs kanske att en ny historia om oss själva berättas (Leggewie & Welzer 2010:190), som handlar om att den mänskliga relationen till naturen behöver förändras och grundas på harmonisk samexistens (Sukhdev 2009:18).

”I en ändlig värld är oändlig tillväxt otänkbar” (Leggewie & Welzer 2010:92).

1.3 Oändlig tillväxt i en värld av ändliga resurser

Tillväxt är en relativt ny politisk princip som dök upp under slutet av 50-talet för att säkra full sysselsättning och ansågs som framgångsreceptet för att hantera fattigdom och massarbetslöshet, för att sedan göra tillväxt till ett självändamål. Tillväxt har tagits för givet i samhällen och ansetts vara svaret på alla samhällsproblem, och är det övergripande målet för alla politiker oavsett partifärg (Daly 2009:9; Victor 2011). Utsläppsnivåerna och exploateringen av naturresurser har växt i samma takt som världsekonomin (Greene 2005:452). Länders BNP ökar om skogar skövlas (Rockström 2011). Begreppet tillväxt har en sådan stark förankring i vår föreställningsvärld att det genomsyrar hela samhället och anses vara grunden för välstånd, samtidigt som världsekonomin håller på att rasa samman som ett korthus och sliter sönder jordens ekosystem (Leggewie & Welzer 2010:91f).

I en parallell värld påpekar naturvetare och andra forskare att jordens resurser inte räcker för ständig tillväxt (Rockström 2011); att den nuvarande situationen är ohållbar och att vi nu har nått planetens gränser (Greene 2005:452). Flertalet bevis tyder på att en del länder passerat optimal storlek på sin ekonomi och gått in i en ny era av oekonomisk tillväxt som inte bidrar till välfärd (Daly 2009:10; Foster 2011:26). Samhällets djupgående dilemma består i det paradoxala antagandet att ekonomisk tillväxt är ohållbar men outhärligt för världens länder eftersom motsatsen negativ tillväxt och ekonomisk stagnation leder till instabilitet (Sukhdev 2009:18f; Rockström 2011).

Inkomsterna ökar i de folkrikaste länderna. I händelse av att tillväxten ökar i samma takt som tidigare kommer produktionen att fördubblas, vilket kommer att medföra en enorm ökning av resursbehov och påverkan på naturen (Rockström & Eklund 2012). Vi har idag - inte beroende på massornas konsumtion utan på grund av girigheten hos ett fåtal - nått gränsen för möjlig tillväxt. Den industrialiserade världen måste förändra sin tillväxtmodell, bidra till hållbar utveckling och fördela jordens resurser till de fattiga i världen (Nain 2011). Klimatförändringarna och fattigdomen är idag de allvarligaste problemen som hotar välfärden och demokratin och skapar djupare klyftor både inom och mellan länder (Sukhdev 2009:18; Crouch 2011:129).

Vi måste släppa tanken på tillväxt eftersom myten om tillväxt svikit oss och ställa oss frågan: Hur kan vi klara oss utan tillväxt? Sveket grundar sig i oförmågan att bekämpa fattigdomen och reducera skadorna på miljön, och att tillhandahålla ekonomisk stabilitet och välstånd. Vi måste inse att tillväxt och hållbar utveckling inte är förenligt. Klimatkrisen kan inte lösas med hjälp av marknadsekonomiska mekanismer. Ett ifrågasättande av tillväxtmodellen handlar inte endast om att producera och konsumera mindre, utan främst om att tillhandahålla kritik riktad mot den

ekonomiska modellens negativa effekter på samhället och klimatet; om ett paradigmiskt skifte i vårt sätt att tänka och en affirmation av sociala och ekologiska värden, och en nödvändig återpolitiserings av ekonomin. Vad som krävs är att vi frångår den kalkylerande och rationalistiska förståelsen för ekonomin, människan och samhället och ställer fundamentala frågor om hur välbefinnande uppnås (Fournier 2008:532;541; Jackson 2009:33; Leggewie & Welzer 2010:93; Victor 2011; Evans 2008:272ff).

1.4 Människan - en ny geologisk aktör

Den globala uppvärmningen uppmärksammar oss på att vi endast är en art som alla andra på jordens yta och att vår överlevnad består av naturliga parametrar som vi automatiskt tar för givna. Den ekologiska krisen påminner oss om att människans frihet endast är möjlig mot bakgrund av att naturen inte förändrar livets betingelser på jorden. Vi är medvetna om att människorna påverkar klimatet i negativ riktning och sätter mänsklighetens existens på spel, vilket framkallar en ny uppfattning om oss själva som ett kollektiv. Därför är vi också ansvariga för oss själva och för vår överlevnad som beror på hur vi kollektivt agerar. Klimatförändringarna har skapat ett nytt subjekt och en ny universell historia om mänskligheten. Vi har blivit en geologisk aktör som förändrar de naturliga parametrarna som påverkar vår fortsatta existens (Zizek 2011:331ff; Harvey 2010:97).

1.5 Klimatfrågan – en fråga för samhällsvetenskaperna

Eftersom de bakomliggande processerna av klimatfrågan är antropogena - dvs. skapade av människor - är klimatuppvärmningen inte endast en naturkatastrof och en fråga för naturvetenskaperna (Welzer 2009:37; Held & McGrew 2007:67). Samtidigt som klimatfrågan är ett naturligt problem som inte endast kan lösas genom sociala och politiska strategier är det ett socialt fenomen som inte endast kan betraktas som ett naturligt problem (Bucchi 2002:97). Klimatförändringen är i avseende dess uppkomst och beräkning av dess fortsatta utveckling en fråga för naturvetenskaperna, men för dess sociala och kulturella konsekvenser en fråga för samhällsvetenskaperna (Welzer 2009:38f).

Sociala katastrofer bidrar till att samhällen öppnas upp och omkullkastar den normalitet som i vanliga fall infinner sig. När institutioner och organisationer inte längre kan hålla tillbaka missnöjet hos förtryckta och jämlikt fördela resurser i samhället kan de invanda sociala formerna falla. Klimatförändringen kan komma att framkalla övergående eller varaktiga samhällstillstånd och leda till sociala katastrofer vars konsekvenser vi inte har tillräcklig kunskap om (ibid:36f).

Samhällsvetenskapen har traditionellt inte intresserat sig för katastrofer och drastiska förändringar, utan fokuserat på det normala, statiska och beständiga i samhällen. Mot bakgrund av de sociala dimensionerna och konsekvenserna av klimatförändringarna är det anmärkningsvärt att samhällsvetenskapliga teorier tiger och hävdar att det inte är samhällsvetenskapernas uppgift att ge rekommendationer om vad som bör göras och att

samhällsvetenskapen saknar de verktyg som krävs. Klimatförändringarna måste bli föremål för samhällsvetenskapens intresse i större utmärkelse än idag (ibid).

1.5.1 Behovet av ett sociologiskt angreppssätt

Klimatfrågan har kommit att livligt debatteras inom vetenskapssamhället (Bucchi 2002:18). Vetenskapshistoriskt är situationen ny (Welzer 2009:37). Saker inträffar i den empiriska verkligheten som vi aldrig någonsin hade kunnat föreställa oss (Ravetz 2006:84). Vi konfronteras av någonting bortom vårt kollektiva medvetande som vi trots överväldigande bevis inte kan se (Zizek 2011:327). Bulkely (2001:431) menar att klimatförändringarna symboliserar ett paradigmskifte i vårt sätt att tänka och studera samhället på.

Klimatutmaningarna involverar människor och kan inte skiljas från politiken. Ett utökat fokus på klimatfrågan är ingen linjär process och innefattar politiska och etiska frågor (Hurrell 2007:229; Ravetz 2006:66). Den nuvarande situationen är präglad av 'sociologisk ambivalens'. Normer och värdesystem står i konflikt om hur problemen ska hanteras och lösas (Bucchi 2002:18). Vetenskapen kan tillhandahålla lösningar, vilket kan utmynna i en nödvändig inlärningsprocess om klimatförändringarna hos aktörer (Falkner m.fl. 2010:4; Hurrell 2007:227; Ravetz 2006:66;77). Men som ett resultat av självförverkligande spårbundenhet kan inte inläring med säkerhet inträffa inom politiken (Hurrell 2007:229; Ravetz 2006:66). Eftersom vi står inför en ny komplex situation präglad av stor osäkerhet och risk och saknar fullständig kunskap om vad som inträffar, kan vi inte förstå utmaningarna vi står inför och klimatfrågans essentiella karaktär utan ett sociologiskt angreppssätt (Ravetz 2006:84;89f; Berkhout 2010:566; Bucchi 2002:18). Det är av nödvändighet att vi inom statsvetenskapen aktualiserar klimatfrågans påverkan på samhället och politiken (Lundquist 2011:215), och utökar förståelsen för det nära sambandet mellan människan, samhället och klimatförändringarna.

2 Studiens syfte och tillvägagångssätt

Studiens övergripande syfte är att kritiskt granska den rådande samhällsordningens effekter på klimatet genom att ifrågasätta etablerade teoriers förklaringsvärde och illustrera hur klimatfrågan omkullkastar vedertagna synsätt och samhällsmodeller. Syftet är även att påtala relevansen av klimatförändringarna, dess innebörd och konsekvenser, och behovet av en radikal kursändring i vårt sätt att tänka och förhålla oss till problemen vi nu är ställda inför. Genom att analysera den hegemoniska diskursen, tillväxtmodellens logik, demokratins tillkortakommanden, styrsystemets förändring och nationalstatens försämrade förmåga att utöva makt och styra i det nya millenniet, riktas kritik mot det grundfundament som utgör den nuvarande ordningens dilemma. Studien inriktas på marknadsanpassade liberala demokratiska system med fokus på västvärldens samhällen.

Avsikten är även att peka på orsakerna till en kollektiv blindhet som präglar samhällets syn på klimatfrågan som grundar sig i dels den moderna ekonomins beroende av ekonomisk tillväxt för att uppnå stabilitet, och dels i människans anmärkningsvärda förmåga att i sitt förhållningssätt inte störas av motsägelser.

Eftersom vi saknar en modell som tar systematisk hänsyn till ekonomins beroende av ekologiska variabler och resursförbrukning ämnar studien bidra med att inleda samtalet om hur en sådan modell kan se ut. Den grundläggande frågan handlar om social rättvisa och om huruvida ekonomisk tillväxt är den enda grundvalen för att uppnå välstånd. Infallsvinkeln är ett ifrågasättande av antagandet att fortsatt konsumtionstillväxt innebär hållbar utveckling som leder till jämlikhet och välstånd åt alla. Ambitionen är att utöka förståelsen för hur klimatfrågan påverkar samhället och politiken. Syftet är även att ifrågasätta de idéer vi tror är ovillkorliga och oöverbinnerliga som ligger bakom den naiva tron att vi kan fortsätta leva våra liv som vanligt och utarma jordens resurser, oförstående om samhällsutvecklingens kärna och negligering av verkliga fenomen och faktorer.

Syftet är inte att presentera en ny ideologi eller en ny ekonomisk teori. Studien fungerar som en kritik mot den policystrategi och det ekonomiska system som betraktar ekonomisk tillväxt som ett slutmål i den mänskliga utvecklingen, och ett ifrågasättande av de ekonomiska värdena och principerna som erhållit hegemonisk status i det moderna samhället.

Att tro sig arbeta förutsättningslöst är aningslöst (Lundquist 2011:18). I princip all vetenskaplig verksamhet utgörs av en normativ ambition, som om den görs explicit påverkar arbetets relevans (ibid:23). Uppsatsens är normativ i den mening att kritik riktas mot den nuvarande samhällsmodellen som betraktas som en del av problemet i

syfte att upplysa om de systemfel som är rådande, och ge rekommendationer till hur vi skapar en alternativ bättre modell.

Om vi kollektivt ska kunna förändra systemet genom medvetna ingripanden krävs att vi lär oss bättre förstå vad vi i dagsläget gör med världen och vilka konsekvenser det får, för att lättare veta vad vi ska göra åt situationen (Harvey 2010:11;151).

2.1 Forskningsfrågor

Förutsättningarna för att forskningsprocessen ska initieras är att det går att utläsa meningsfulla frågeställningar (Agrell 1998:80). När vi är ställda inför nya problem krävs att uppmärksamhet riktas mot frågor som aldrig tidigare blivit ställda (Ravetz 2006:84; Berkhout 2010:566).

De två övergripande frågeställningarna är breda och genomsyrar studien från början till slut:

- *Hur kan vi förstå länken mellan det liberala marknadsekonomiska systemet och klimatförändringarna?*
- *Hur påverkar klimatförändringarna politiken och samhället?*

De ovannämnda frågeställningarna bryts ner i mer precisa frågeställningar som besvaras i separata kapitel. Analysen inleds på kapitel 4 och avslutas i kapitel 7. De olika kapitlen berör olika frågeställningar.

Kapitel 4:

- *Hur bidrar den nyliberala hegemoniska diskursen till att möjligheten att förhindra klimatförändringen och upphöra exploateringen av jordens resurser försvåras?*

Kapitel 5:

- *Hur bidrar konsumtionssamhällets sociala logik och tillväxtmodellen till fortsatt exploatering av jordens resurser och ökade utsläppsnivåer?*

Kapitel 6:

- *Vilka svårigheter konfronteras det demokratiska systemet med i hanteringen av klimatfrågan?*

Kapitel 7:

- *Hur påverkar styrsystemets konstruktion förmågan att hantera klimatfrågan?*

2.2 Litteratur och teoretiskt underlag

Studien utgår från existerande teoretiska utgångspunkter och ämnar inte bidra med nya empiriska illustrationer. Datasamlingen sker genom en rekursiv process där analysen sker parallellt genom en genomgång av den befintliga litteraturen inom forskningen. Det litterära underlaget baseras på sekundärkällor i form av vetenskapliga artiklar och böcker som behandlar relevanta aspekter av ämnet som studeras.

Degrowth-rörelsen uppstod i Frankrike i en tradition av riktad kritik mot nyliberalismen och det marknadsekonomiska systemet (Foster 2011:26; Fournier 2008:528; Fotopoulos 2007:1). Redan 1972 publicerades *Limits to growth* av Meadows och Randes som ifrågasatte antagandet om att ekonomisk tillväxt leder till hållbar utveckling och välbefinnande, och menade att den ekonomiska tillväxtmodellen måste revideras (Fournier 2008:530; Harvey 2010:95). Att den nuvarande krisen har sitt ursprung i ett grundläggande systemfel har inte nämnvärt berörts eller debatterats varken i medierna eller i den anglosaxiska akademiska debatten (Harvey 2010:262f; Fournier 2008:531). I överensstämmelse med Fotopoulos (2007:1) anser jag det problematiskt eftersom rörelsens idéer och kritik mot de marknadsanpassade - och tillväxtorienterade lösningarna på den ekologiska krisen - kan spela stor roll för framväxten av en systemkritisk demokratisk utveckling av en hållbar klimatpolitik.

Kritik mot Degrowth-rörelsen grundar sig i att det betraktas som ett enfråge-projekt som inte ser till klimatförändringarnas multidimensionella aspekter, och att rörelsens forskning grundas i en postmodernism som motsätter sig en universalistisk idé om mänsklig emancipation, vilket inte bidrar till att utmana det marknadsekonomiska systemet och återupprätta den representativa demokratin menar Fotopoulos (2007:4). Därför kompletteras Degrowth-rörelsens forskningsbidrag med alternativ litteratur som berör andra aspekter av problemet.

I Tim Jacksons uppmärksammade bok *Välfärd utan tillväxt* (2009) framförs kritik mot tillväxtmodellen och konsumtionskapitalismen, och utgör studiens grundläggande litterära underlag. I den inledande kritiken riktad mot den nyliberala ordningens dominans hämtas inspiration från Slavoj Žižeks senaste bok *Living in the end times* (2011) där problemet angrips utifrån ett politiskt-filosofiskt synsätt där den nyliberala ideologin och det marknadsekonomiska systemet sammanlänkas med de ekologiska problemen. Ulf Bjereld och Marie Demker tar i sin bok *Den nödvändiga politiken* (2011) ett helhetsgrepp över samhällsordningens problem och fokuserar främst på demokratins kris som genom en tilltagande individualisering bidrar till att statens makt urholkas och medborgarnas inflytande över politiken minskar. Bjereld och Demker hämtar inspiration från Manuel Castells teori om nätverksstaten som han redogör för i trilogin *Millenniets slut* (2001) och även Colin Crouch bok *Postdemokrati* (2009), där demokratins brister härleds till privata aktörers och finanssektorns förmåga att påverka politiken som medverkar till att medborgarnas makt över politiken och möjligheter till att delta politiskt försvagas. Harald Welzer & Claus Leggewie tar i sin bok *Slutet på*

världen så som vi känner den (2010) upp den konkreta länken mellan det ekonomiska systemet och klimatfrågan, och menar att vår nuvarande samhällsmodell kommer att innebära ett fortsatt utarmande av jordens resurser, vilket kommer att leda till civilisationens fall.

Ovanstående forskare förhåller sig kritiska till den rådande samhällsordningens potential att motverka klimatförändringarna.

2.3 Metodologi och vetenskapsteoretiska utgångspunkter

Uppsatsen beskrivs vara en kritisk studie om länken mellan det ekonomiska systemet och klimatfrågans påverkan på samhället och politiken.

Vetenskapsteoretiska antaganden är oundvikliga när vi gör metodologiska val (George & Bennet 2005:127; Badersten 2002:62) som är en del av forskningsproblemet (Karlberg m.fl 2002:22), och handlar om ontologiska och epistemologiska uppfattningar (Moses & Knutsen 2007:5;111), vilket påverkar vilken typ av frågor som anses relevanta att ställa (Karlberg m.fl 2002:28).

Intersubjektivitet handlar om hur vi utvecklar en gemensam förståelse och tilldelar fenomen likartade betydelser, vilket berör frågan om hur individuella perspektiv blir överensstämmande med andras, och att perspektiven är utbytbara och kan förenas (Hydén 2001:20; Ohlsson 2009:34f; Lindblom m.fl 2011:2; Bauer 2007:147). En redogörelse för uppsatsens metavetenskapliga kategorier och utgångspunkter preciseras inom ontologi, epistemologi och metodologi för att möjliggöra de intersubjektiva bedömningar som förutsätts.

De fundamentala ontologiska frågorna berör vad som faktiskt existerar och vad som konstituerar verkligheten och handlar om de sociala entiteternas art och natur; huruvida de är sociala konstruktioner eller bör uppfattas som objektiva entiteter (Da Silva 2002:47; Bryman 2008:35). Epistemologiska frågor handlar om huruvida den sociala verkligheten kan eller bör studeras utifrån naturvetenskapliga metoder och om vad som inom ett ämnesområde ska betraktas som kunskap (Bryman 2008:29).

Intersubjektivismen utgör studiens epistemologiska bas och skiljer sig från *objektivismen* genom att medge att det saknas en fast punkt för analysen. Genom att kommunicera analysen på ett meningsfullt och begripligt sätt möjliggörs intersubjektivitet (Lundquist 2011:18). Uppsatsen tar avstamp i en relativistisk utgångspunkt och antagandet att våra idéer och kunskap om världen är konstruerade, vilket kombineras med en ontologisk realism och argumentet att våra sociala konstruktioner inte desto mindre är baserade på verkligheten som att de är *de facto* konstruerade (Burr 2002:96f).

Det sammantagna perspektivet som presenteras i studien inordnas under den vetenskapliga traditionen *socialkonstruktionism*. Studien utgår från en *hermeneutisk ontologisk uppfattning* - att samhällsvetenskapens studieobjekt dvs. människorna, skiljer sig från naturvetenskapens studieobjekt och att världen inte existerar utanför människorna, vilket innebär att forskningsprocessen inom samhällsvetenskapen kräver

en annan logik. Den epistemologiska uppfattningen handlar om att det är människorna som är studieobjektet och att människornas uppfattningar och erfarenheter skapas genom en interaktiv relationell kommunikativ process (Da Silva 2002:51; Bryman 2008:32). Utgångspunkten är en ickereduktionistisk människosyn och ett ifrågasättande av en given verklighet och ett givet koncept om samhället (Da Silva 2002:64). Samhället upprätthålls genom sociala konstruktioner och existerar inte i ett stabilt tillstånd utan bör ses som en dynamisk verksamhet under ständigt pågående förändring (Lundquist 2011:21).

Det realistiska antagandet att verkligheten objektivt kan observeras och är en reflektion av det mänskliga sinnet är naivt och grundat på en felaktig uppfattning om hur kunskap tillkommer. Det är av vikt att göra en distinktion mellan verklighet och sanning, och människors uppfattning om verklighet och sanning (Da Silva 2002:54). En objektiv verklighet med bestämda egenskaper antas existera, men samhällsordningen argumenteras för upprätthålls genom diskurser och sättet den förmedlas och tolkas (Bryman 2008:31; Badersten 2002:79f). I enighet med en *kritisk realistisk uppfattning* antas beskrivningar eller uttalanden av fenomen eller händelser vara ontologiskt subjektiva, men kan vara epistemologiskt objektiva genom att de är intersubjektiva och kommunicerbara. Det kritiskt realistiska förhållningssättet utgår från att det finns en objektiv verklighet med bestämda egenskaper men som i stor utsträckning är begreppsberoende och som vi endast i begränsad utsträckning kan ha kunskaper om (Da Silva 2002:53), vilket utgör studiens kunskapssteoretiska ståndpunkt.

Utifrån en kritisk realistisk ansats bör diskurser studeras i relation till sociala strukturer och de maktrelationer som upprätthåller dem (Da Silva 2002:53; Bryman 2008:484). Den sociala verkligheten anses vara en konstruktion som påverkas av diskurser som ger den mening, vilket får sociala konsekvenser i form av vårt sätt att handla och tänka (Dellve m.fl 2002:138f; Bryman 2008:484; Lindgren 2009:56).

Socialkonstruktionismen ifrågasätter antagandet att verkligheten oberoende av historiska, kontextuella och kulturella faktorer kan förmedlas på ett sätt att den förstås likartat av alla människor (Bryman 2008:37; Burr 2003:80ff; Lindgren 2009:54ff).

Samhället brukar studeras utifrån att dela in individen och samhället i två skilda komponenter som berör huruvida samhället konstitueras kollektivt eller individuellt, vilket är en felaktig åtskillnad. Uppdelningen individ/samhälle är ett sätt att tänka om världen och i grunden en konstruktion. Perspektiven är inte ömsesidigt uteslutande. En nödvändig syntes krävs för att ta i beaktande situationers specifika betydelse och de sociala strukturer i vilken situationen konstrueras. Socialkonstruktionismen kan fungera som en utgångspunkt för att rekonceptualisera förhållandet mellan individ/samhälle (Burr 2003:22;184f).

Ett alternativ till hur vi kan studera denna ständigt föränderliga och komplexa verklighet är genom relationella teorier som betraktar verkligheten som en ständigt pågående dynamisk process. Endast genom att studera interaktionen och den fortgående relationen mellan människor kan vi förstå samhället. *Relationismen* utgår från kollektivet och att individen i relation till andra formar en uppfattning, och att våra

sinnen är sociala fenomen. Samhället bör betraktas som summan av alla interaktionshändelser och som en process under ständig förändring (Lundquist 2011:21; Howard 2000:371; Sheehan 2005:87f).

Jag argumenterar för en socialkonstruktionism som kan fungera som en social kritik som utmanar våra antaganden om världen, och utgår från en kritisk realistisk ståndpunkt att det vi upplever och observerar genereras av relativt stabila underliggande strukturer som skapas, upprätthålls och befästs genom diskurser och formas genom vardaglig interaktion mellan människor i samhället.

2.3.1 Analysmodell - ”Fyra steg av bedrövelse”

Med inspiration av Slavoj Zizek konstrueras en analysmodell som jag valt att kalla för ”Fyra steg av bedrövelse”, för att kunna besvara studiens mer precisa frågeställningar som berör varje steg i analysmodellen och frågeställningarna i kronologisk ordning i separata kapitel 4, 5, 6 och 7.

Zizek (2011:xiff) hänvisar till psykologen Elisabeth Kübler-Ross stegvisa schema som exempel på ett sjukdomstillstånd, och menar att samma figur kan utöka förståelsen för hur vi hanterar de problem samhället står inför idag.

Det första steget är *förnekelse*; att man helt enkelt motsätter sig fakta och utgår från att det som inträffar inte kan drabba oss. Zizek tar i sin forskning upp ideologisk förnekelse och att de dominerande ideologiska föreställningarna undanskymmer det som faktiskt håller på att hända i samhället.

Det andra steget är *förhandling*, vilket handlar om önskan om att vi på något sätt kan skjuta upp eller minska det som håller på att hända, vilket Zizek tar upp som kritik mot den politiska ekonomin och försök som görs för att rädda systemet så att vi kan fortsätta leva våra liv som förut.

Det tredje steget är *depression* som inträder när inte förhandling får önskvärd effekt, och som handlar om en uppgivenhet inför att göra någonting åt problematiken om man ändå inte upplever att man kan förhindra utvecklingen.

Det fjärde steget är *acceptans*; att om man ändå inte kan göra någonting åt problemet är det lika bra att man förbereder sig på det som kommer att inträffa, vilket Zizek poängterar genom att tala om en tilltagande individualisering av samhället och en utveckling av subjektiv emancipation och isolering av kollektiva normer.

Jag anser att analysmodellen är belysande och kan utöka förståelsen för just ett sådant tillstånd uppsatsen har som ambition att förmedla genom att påtala systemets brister.

2.4 Disposition

Uppsatsens kritik mot den rådande samhällsmodellen berör olika aspekter av problemet, som fokuseras genom analysmodellen och fungerar som en disposition över arbetet. Den övergripande kritiken handlar om den *ekologiska krisen* och klimatförändringarnas påverkan på samhället och politiken. Kapitel 4 och 5 berör de *sociala dimensionerna* av

problematiken. Analysmodellens första steg *förnekelse* behandlas i kapitel 4 genom ett ifrågasättande av en nyliberal hegemonisk diskurs. Kapitel 5 berör analysmodellens andra steg *förhandling* genom riktad kritik mot konsumtionssamhället och även tredje steget *depression*. Kritiken i Kapitel 5 berör även *ekonomiska aspekter* genom ett ifrågasättande av det marknadsekonomiska systemet och tillväxtmodellen. Slutligen berör kritiken *politiska aspekter* i kapitel 6 och 7. Kapitel 6 berör analysmodellens tredje steg *depression* genom en redogörelse för den representativa demokratis tillkortakommanden, och slutligen i kapitel 7 behandlas analysmodellens sista steg *acceptans* som handlar om styrsystemets struktur och nationalstatens förmåga att utöva makt och styra.

3 Teoretiskt resonemang om klimatfrågan i samhället

I detta avsnitt redogörs för teoretiska resonemang som sammanför kopplingen mellan den dominerande samhällsdiskursen och förhållningssättet till klimatfrågan i samhället. De teoretiska resonemangen berör sambandet mellan kunskap och makt, traditionella teories oförmåga att förklara drastiska och eskalerande samhällsomvälvningar, och människans anmärkningsvärda förmåga att i sitt förhållningssätt inte störas av motsägelser, vilket präglar det moderna samhällets syn på klimatfrågan och påverkar vår (o)förmåga att korrigera de systemfel som är rådande.

3.1 Samhällsdiskurser

Utifrån en socialkonstruktionistisk ansats riktas fokus mot hur vi uppfattar världen och händelser, som synliggörs och ges mening genom diskurser (Burr 2003:67). Diskurser producerar versioner av händelser utifrån en uppsättning historier, uttalanden och representationer, vilket påverkar vårt sociala handlande och sätter gränser för vad vi kan och inte kan göra. Diskurser påverkar hur kunskap sprids och hur gemensamma uppfattningar tillkommer (Burr 2003:75; Foucault 1972:49). Diskurser presenterar och representerar skilda versioner av händelser och fenomen, vilket får inverkan på hur vi förhåller oss till dem. Varje enskild diskurs gör anspråk på att vara bärare av sanningen och presentera en objektiv verklighet (Burr 2003:64f).

3.1.1 Diskursiv makt och dekonstruktion

Förhållandet mellan diskurser, kunskap och makt är tätt sammankopplat. Förmågan att utöva makt innebär att vissa konstruktioner har större möjlighet än andra att betraktas som "sunt förnuft" och den kunskap som blir allmänt accepterad som sanning. Kunskap bör förstås som en version eller en konstruktion av ett fenomen som i samhället uppnått auktoritet som sanning. Genom vardaglig interaktion och kommunikation produceras kunskap, vilket blir ett sätt av inflytelserika aktörer att utöva makt på och att få andra att agera i enlighet med sin vilja och sitt intresse (Burr 2003:72f; Nye 2006:711; Balaam & Veseth 2008:74).

Enligt Foucault bör inte makt förstås utifrån att få någon annan att göra någonting som den inte annars gjort, utan menar att makt snarare bör förstås utifrån att få andra att agera i enlighet med sin egen vilja och få andra att tro att det är förenligt med deras

intresse utan att utöva påtryckningar. Kontroll utövas på ett effektivare sätt genom denna form av *disciplinär makt* (Burr 2003:68f). Foucaults förståelse av makt är överensstämmande med Antonio Gramscis teori om *intellektuell hegemoni* (Balaam & Veseth 2008:73), som innebär att ledande samhällsaktörer implementerar normer och värderingar i samhället som får hegemonisk status som andra i samtycklighet ställer upp på eftersom de betraktas attraktiva (Bjereld 2006:80). När det existerar en hegemonisk kultur och inflytelserika aktörer utövar makt genom förmågan att producera kunskap och kontrollera samhällets diskurser - och normerna och värderingarna som förmedlas betraktas tilltalande, där hållbara alternativ saknas - är också behovet av att förändra systemet begränsat. Jag menar att detta kan utöka förståelsen för hur - nyliberalismen, den fortsatta tron på att marknaden har lösningarna på samhällets problem och att ökad tillväxt leder till ökat välstånd - fortsatt är idéer som är tilltalande för en majoritet av befolkningen. Fotopoulos (2007:6) menar att den relevanta frågan är hur vi skapar ett nytt samhälle där vi frångår idén om att vi fortsatt kan dominera över naturen. Ett sådant system kräver inte endast ett ifrågasättande av en nyliberal tillväxtideologi utan även ett ifrågasättande av det marknadsekonomiska systemet.

Att dekonstruera innebär att kritiskt analysera hur diskurser tillkommer och konstruerar våra uppfattningar och presenterar oss för en version av verkligheten, vilket möjliggör för oss att utmana ett synsätt (Burr 2003:18). Genom att ifrågasätta varför viss kunskap etableras som sanning och spåra diskursens ursprung, kan vi utöka förståelsen för hur vi upplever oss själva i ett större sammanhang, och ifrågasätta etablerade sanningars legitimitet och motsätta oss dem; en process Foucault benämner "kunskapens arkeologi" (ibid:76ff). I efterföljande kapitel har jag för avsikt att spåra diskursernas ursprung och ifrågasätta etablerade sanningars legitimitet.

"[...] inte bara politiker utan också företagsledare, vetenskapsmän och läkare håller fast vid gamla modeller och recept, som de använt länge och ofta med framgång, trots att förutsättningarna för att tillämpa dessa modeller och recept har förändrats fullständigt - ofta med förödande konsekvenser" (Welzer 2009:62).

3.2 Rationalismens begränsningar

Traditionella samhällsteorier har utgått från att samhället uppvisar regelmässiga strukturer och består av lagbundenhet (Welzer 2009:100;110f; Dellve m.fl. 2002:156f). Det mänskliga valet och handlandet antas vara en kalkylerande och målinriktad verksamhet grundad i egenintresset där fullständig information finns tillhanda, och att våra avsikter är ett resultat av den totala kontrollen över våra sinnen (Allison & Zelikow 1999:15;17f; Sabatier & Weible 2007:192; Balaam & Veseth 2008:84).

Rationalismen misslyckas med att utöka förståelsen för vilka mekanismer som ligger bakom en händelseutveckling. Rationella teorier har under senare tid kommit att ifrågasättas eftersom de grundas i en problematisk överrationaliserad föreställning av människan (Dellve m.fl. 2002:156f). Konventionella teorier har skytt sikten för att socialt handlande och samhällsaktörer ställs inför slumpmässiga händelser och tillfälligheter och kan inte utöka förståelsen för sociala okonventionella skeenden menar Welzer (2009:100;110f). En viktig utveckling inom forskningen är den utökade

förståelsen för att emotionella faktorer har större inverkan på vår förståelse och intuitiva bedömningar av situationer och val vi gör än vad som tidigare antytts. I väsentlig grad guidas våra bedömningar och val av våra känslor med begränsad förmåga till deliberation och resonering menar Kahneman (2011:12f).

Det sociala handlandet är inte kausalt utan är en konsekvens av tolkningar, uppfattningar och handlingar i relation till andra aktörer, och utspelas därför inte i form av en handlingskedja och som en koppling mellan aktion och reaktion, vilket försvårar möjligheten att hitta logiska orsakssamband (Welzer 2009:57;100f). Våra val görs i de flesta fall omedvetet. Människan kan därför sägas vara rationaliserande, inte rationell (Lundquist 2011:63). Därför kan det sociala handlandet betraktas *rekursivt* där resultatet oftast avviker från den ursprungliga föreställningen och planen. Struktur-funktion, villkor-följd och orsak-verkan är kategorier som därmed förlorar sin betydelse och den glans de haft inom samhällsvetenskapliga teorier (Welzer 2009:100f).

Både inom statsvetenskapen och sociologin är teorier som förklarar stabilitet och tröghet mer utvecklade och omfattande än teorier som försöker förklara förändringsprocesser och dynamiska sociala förhållanden. När vi kommer till insikten att verkligheten förändras och inte är konstant över tid uppstår problem (True m.fl 2007:155; Gustavsson 2003:170). Det moderna samhället präglas möjligen inte av tröghet och stabilitet, konstituerat av stabila institutioner och bestående av en stabil inre social struktur. Eftersom det saknas teorier om självförstärkande sociala förändringsprocesser blir det svårt att tolka, styra och påverka samhällets omvandlingar (Welzer 2009:163). Det är av nödvändighet att ta avstånd från standardteoriernas förklaringar. Vad som krävs är en fundamental omformning av vårt sätt att tänka; att vi ser på människan som en handlande varelse (Weigelt 2011:12), och en teoriutveckling för att förstå innebörden av de förändringar som stundar (Lundquist 2011:21f).

Insikten om att vi endast har begränsad kontroll över våra sinnen står i kontrast mot våra uppfattningar av oss själva och påverkar det vi tror oss veta (Kahneman 2011:52). I själva verket vet vi mindre om oss själva och den problematiska situation vi är ställd inför än vad vi tror att vi gör (Kahneman 2011:52; Ravetz 2006:90).

3.3 Sociala scheman och referensramar

Genom kognitiva och perceptuella processer tolkar och uppfattar människor sin sociala omvärld. Inom befintliga *sociala scheman* sker bearbetningen av sociala objekt, vilket ger individen verktyg att förstå den komplexa verkligheten genom att skapa en begriplig helhet, som inger en känsla av kontroll och förutsägbarhet (Howard 2000:368; Lindblom m.fl:4). Kahneman (2011:86f) menar att vi besitter en kognitiv förmåga att se sammanhängande förenklade mönster och komma fram till en slutsats, och förstå en komplex värld utifrån partiell information.

Kognitiva bedömningar orienteras genom *referensramar* som bestämmer människors sätt att tolka och motivera slutsatser som genom grupprocesser kan bekräftas eller förändras (Ohlsson 2009:36; Welzer 2009:52f). Det sociala handlandet konstitueras av viljan att handla i enlighet med hur andra handlar. Innan man kommer fram till en

slutsats sker tolkningar som i sin tur leder till handling (Welzer 2009:24f). Förändring sker när fortlöpande information inkommer under en längre tidsperiod som strider mot det befintliga schemat (Lindblom m.fl:4) eller genom omvälvande processer som förändrar människors inlärdas uppfattningar och tolkningsmönster (Welzer 2009:52f). När händelser, upplevelser och skeenden inte längre kan inordnas i människors referensramar uppstår ett behov av att förstå vad som sker, vilket kan framkalla ordning och en önskan om att bringa ordning i tillvaron (ibid).

3.4 Kognitiv dissonans

Teorin om kognitiv dissonans försöker förklara människans behov av mental balans och jämvikt. I motsättningen mellan olika kognitiva element upplever människan en känsla av obalans - dissonans. Individens har ett stort behov av att förklara orsaker till sitt eget och andras handlande. När vi upplever att våra förväntningar på verkligheten och verkligheten inte är i överensstämmande uppstår ett behov av att minska dissonansen genom att anpassa verklighetsuppfattningen med sina egna övertygelser. En förklaring till att man är benägen att se händelser på ett rakt motsatt sätt beror på det så kallade *fundamentala attributionsfelet* som innebär att vi förklarar våra egna handlingar genom att hänvisa till omständigheterna, medan när vi försöker förklara andras beteende söker vi motiven i deras person. Orsaken till andras beteende förklaras alltså genom individens inre egenskaper och orsakerna till det egna beteendet förklaras orsakat av yttre situationsrelaterade faktorer (Lindblom m.fl:4; Leggewie & Welzer 2010:64ff).

Dagligen bryter vi mot våra inre övertygelser och fortsätter mot bättre vetande att förbruka jordens resurser. Den moral som hjälper oss att avgöra vad som är riktigt och oriktigt att göra fungerar i regel inte som vägledning för vårt handlande. Motsägelserna mellan våra handlingar och övertygelser blir uppenbara när vi alltid har en ursäkt tillhands (Leggewie & Welzer 2010:63ff), som förklarar varför vi fortsätter att ta bilen till jobb istället för att cykla eller gå, varför vi vrider upp värmen i våra hem istället för att ta på oss en tjockare tröja, eller varför vi i överflöd fortsätter att konsumera i en ohållbar takt.

Klimatförändringen framkallar betydande kognitiv dissonans. Kedjan av orsak och verkan är sliten itu och de åtgärder man nu kan göra får först effekter efter ett par decennier (Leggewie & Welzer 2010:66). Människan tenderar att tro att det är omöjligt att förändra samhället och att det är någon annans fel (Lundquist (2011:215). Vad man gör är att man tillämpar strategier för dissonansreduktion genom att låta andra aktörer hållas ansvariga för det som inträffar. Aktörer strävar efter att öka sitt eget välstånd och alla ansträngningar av att försöka rädda världen förstörs vid anblicken av de årliga utsläppsnivåerna som varje år tenderar att öka (Leggewie & Welzer 2010:66).

”Oansvarighetens tidevarv demonstrerar en blindhet för den materiella världens ändlighet” (Jackson 2009:49f).

3.5 ”Apokalypsblindhet”

Antagandet om att samhällsförändringar påverkas av ’mentala föreställningar’ (Harvey 2010:165), ’mentala bilder’ (Lundquist 2011:20), ’mentala kartor’ (Bloor 1991:25), ’perceptuella filter’ (Bucchi 2002:29; Sabatier & Weible 2007:194), ’sociala scheman’ (Howard 2000:368; Lindblom m.fl:4) - har en lång tradition och är ingenting nytt.

Genom mentala verktyg tar aktörer till sig information. Information som ger stöd för det egna värdesystemet prioriteras och information som strider mot det egna värdesystemet filtreras bort (Pierson 2004:39; Sabatier & Weible 2007:194; Bucchi 2002:29; Bloor 1991:25). Det är riskabelt att tro att de ’mentala bilderna’ vi föreställer oss kan ersätta en realistisk perception av omgivningen menar Lundquist (2011:20). Harvey (2010:165) anser att vi måste frigöra oss från utopiska ’mentala föreställningar’ och ideologiska tankekonstruktioner som har en negativ inverkan på den mänskliga utvecklingen.

De kännbara förändringarna i samhället berör endast en liten del av den upplevda verkligheten. Vi underskattar de vardagliga rutinerna. Beständigheten hos institutioner bidrar till att man får uppfattningen av att ingenting revolutionerande har inträffat (Leggewie & Welzer 2010:79f; Bjereld & Demker 2011:27). När katastrofer uppstår tenderar förhållanden att snabbt normaliseras och betraktas som någonting som hela tiden varit en tänkbar potentialitet (Zizek 2011:328f). Sociala händelser är osynliga processer som först i efterhand betraktas som en historisk brytpunkt. *Detta vittnar om människans anpassningsförmåga och övertygelsen om att normer och uppfattningar om verkligheten består; en normalitet infinner sig som inte ersatts av en helt annan.*

När resultatet av människors förändrade beteende är osäkert begränsas möjligheten att hantera problemet. Frågan som infinner sig är hur beteendeförändringar ska kunna motiveras när miljöproblemen framstår som oövervinnerliga? (Welzer 2009:40). I sammanhanget kan man få en bättre insikt om dagens situation, där det utom rimliga tvivel är konstaterat att samhällen på grund av klimatuppvärmningen håller på att förstöra naturen och att livsvillkoren för oss människor förändras, samtidigt som ingen vill tro eller faktiskt tror att det är sant (Zizek 2001:328f; Harvey 2010:161). Det är detta som Welzer (2009:24f) kallar för ”apokalypsblindhet” och som präglar det moderna samhällets syn på klimatfrågan och som kan förklaras genom människans anmärkningsvärda förmåga att i sitt förhållningssätt inte störas av motsägelser, och är ett exempel på *förnekelse* på individnivå enligt analysmodellen, där man helt enkelt motsätter sig fakta och utgår från att det som inträffar inte kan drabba oss.

4 Den nyliberala hegemonins uppgång och fall

Lundquist (2011:214) menar att ett brett angrepp på folkmakten och välfärdsstaten har ägt rum under de senaste trettio åren, vilket har sin grogrund i nyliberalismen som politisk gren och neoklassisk nationalekonomi och managementtänkandet som vetenskaplig gren.

Detta kapitel koncentrerar på ett ifrågasättande av den nyliberala modellen i syfte att besvara studiens tredje frågeställning - *Hur bidrar den nyliberala hegemoniska diskursen till att möjligheten att förhindra klimatförändringen och upphöra exploateringen av jordens resurser försvåras?*

Nyliberalismen erhöll hegemonisk status under början av 80-talet (Bjereld & Demker 2011:20). Thatcher och Reagans ideologiska övertygelser banade vägen för utvecklingen då den globala kapitalmarknaden omstrukturerades för att anpassa sig efter globaliseringens utmaningar (Carnoy & Castells 2001:4ff). Med nyliberalism menas ett projekt som byggde på att öppna upp marknaden, stärka ekonomin, reducera statens inverkan i privata sektorer, sänka skatterna och privatisera institutioner och verksamheter (Balaam & Veseth 2008:50; Harvey 2010:23). De mentala föreställningarna om världen kom att omformas och anpassas till de nyliberala principerna. Nyliberalismen har gett marknaden och kapitalet stort spelrum att göra människors behov till begär menar Bjereld & Demker (2005:26f). Synen på statens roll förändrades dramatiskt under de nyliberala åren. Välfärdsförmånerna kom att urholkas och värden som individualism och personligt ansvar fördes fram som mer väsentliga (Harvey 2010:162f; 237). Den ekonomiska politiken kom att samordnas mellan länder som anslöt sig till den globala kapitalismen för att överleva (Harvey 2010:23; Carnoy & Castells 2001:4ff).

4.1 Den nyliberala hegemoniska diskursen

Kapitalismen och samhället jämförs ibland med en cykel där symboliken är; stannar man med en cykel faller den omkull och i likhet ska ekonomin bära upp samhället och hela tiden expandera för att det inte ska bryta samman. Cykelteorin om kapitalismen är en vanemässig självklarhet vars egentliga validitet och trovärdighet inte i grunden ifrågasatts, menar Leggewie & Welzer (2010:91f).

Nyliberala anhängare argumenterar för att deras etiska ideal är universella och allmängiltiga (Zizek 2011:35). Sättet vi talar om nyliberalism har utmynnat i en

hegemonisk diskurs grundat i ett slags "common-sense resonemang" (Lundquist 2011:232). Den nyliberala ordningen presenterar sig själv som den bästa av alla andra alternativa ordningar med den utopiska föreställningen att om vi inte underkastar oss marknadens mekanismer kommer samhället att falla samman (Zizek 2011:38). Marknadens mekanismer anses av nyliberala anhängare vara deterministiskt givna och utgår från ett atomiserat samhälle där människorna antas vara egoistiska i sin natur med limiterad förmåga till förändring, som i begränsad utsträckning har kontakt med varandra och endast undantagsvis etablerar relationer (Zizek 2011:36; 40f).

Samhället består inte längre av en strukturell motsättning. Samhället har blivit endimensionellt baserat på instrumentell rationalitet utan möjlighet till transformation och fundamental kritik menar Zizek (2011:187). Bauman (2008:58f) menar att avregleringar och privatiseringar har försvagat banden mellan människor, vilket givit upphov till ett individualiserat samhälle. Varje form av missnöje som sprids och framkallas av systemet kommer sällan till uttryck. Det individualiserade samhället utgör ett exempel på en process som Thomas Mathiasen beskriver som "dold disciplinering" (Bauman 2008:58f) - som innehar likheter med Foucaults begrepp "disciplinär makt" - vilket innebär att makt i det moderna samhället utövas utan påtryckningar genom att ha kontroll över ordet och samhällets diskurser (Burr 2003:68f). Åsikterna och handlingarna "integreras i den bestående ordningen på ett sådant sätt att de fortfarande befrämjar de rådande intressena [...]" (Bauman 2004 i Bauman 2008:58f), och förvandlas till en viktig resurs för att förstärka och reproducera den rådande ordningen (ibid).

Foucault menar att ett radikalt skifte för maktutövning och kontroll har ägt rum i de västerländska samhällena. Vi kan i dagens samhälle se maktutövning där individer genom fri vilja och i samstämmighet kontrolleras av andra, vilket sker genom osynliga och omedvetna processer, och skiljer sig från suverän maktutövning och kontroll över befolkningen genom påtvingade åtgärder och påtryckningar. Människor upplever inte att de kontrolleras av andra utan tror att deras fria vilja är styrande, vilket är ett effektivare sätt att utöva makt på (Burr 2003:72).

4.2 Globaliseringen och den nyliberala ideologin

Globaliseringen är både en historisk process och en ideologi menar Hurrell (2007:20). Det nyliberala projektets urholkning av staten och avregleringen av den globala kapitalmarknaden är ett resultat av en föreställning och övertygelse om globaliseringens potential till självförverkligande, men som möter motstånd av förespråkare som vill återinföra det gamla paradigmet och statens kontroll över marknaden. Av den anledningen är globaliseringen ett analytiskt svårhanterligt begrepp (Carnoy & Castells 2001:3).

Alain Touraine framhåller att det finns en ideologi om globaliseringen försvarat av nyliberala frimarknads-anshängare som betraktar den som en naturkraft som reducerar samhällen till ekonomier och marknader (Castells 2000:368), vilket utmynnat i en minskning av de offentliga utgifterna och nedmontering av välfärdssystemen (Giddens

2010:25). Globaliseringen är någonting nyliberala anhängare hela tiden strävat efter. Marknadskonkurrensen kräver att stater och företag bemästrar naturen. Trots klimatförändringarna kvarstår övertygelsen om att naturen kan bemästras, samtidigt som rummet och tiden erövrats (Harvey 2010:192ff).

När nyliberalismens profetior inte slår in leder det till att dess ideologer ännu intensivare tror att kapitalismen även kommer att övervinna denna kris (Leggewie & Welzer 2010:93). Den ekonomiska läran är att betrakta som ideologisk menar Zizek (2011:42) eftersom den imiterar naturvetenskapen och använder sig av samma metoder och tillvägagångssätt för att verifiera sina antaganden. Nyliberalismens största problem menar Ragneklint (2009:34f) är att det inte finns kännedom om andra incitament än ekonomiska. Istället för att fokusera på - de diskurser, strukturer och normsystem som har inverkan på varför vi fortsätter att förstöra miljön och försämra kommande generationers livsvillkor och frågar oss vilka ideologiska utgångspunkter och samhällsprocesser som bidrar till en tilltagande ekonomisk och social ojämlikhet- förlitar sig den ekonomiska forskningen på att de socioekonomiska klyftorna och de strukturella problemen kan lösas med hjälp av en snabbare "tillväxt" och genom ny teknologi (Ragneklint 2009:34f; Harvey 2010:160). En sociokulturell och ekonomisk klimatpolitik måste i första hand lämna de upptrampade stigarna som den ekonomiska politiken och teoribildningen lämnat efter sig (Leggewie & Welzer 2010:89ff). Det är andra tider nu än för 200 år sedan då klassiska ekonomer som Adam Smith utformade ramarna för vårt ekonomiska system (Sukhdev 2009:16). Men det är tragiskt nog samma ekonomiska teorier som misslyckades med att förutspå den senaste finanskrisen, som dominerar vårt tänkande och påverkar de politiska beslut som fattas (Harvey 2010:55). Istället för att återgå till den typ av ekonomisk politik som orsakade problemen krävs att vi utmanar dessa mentala föreställningar anser Harvey (2010:55).

"Vår relation till naturen kan inte styras av en strävan att göra den till en vara bland andra [...]" (Harvey 2010:281).

4.3 Den (ny)liberala demokratimodellen

I större utsträckning definieras demokrati som liberal demokrati. Denna demokratimodell förespråkas av nyliberala anhängare som innehar en vällvillig inställning till privata aktörers inblandning, och förespråkar en stat som minimalt inblandar sig i ekonomin (Crouch 2011:16f). Medborgarna anses inte längre vara i behov av staten; att de blivit mer självständiga och bättre rustade att utnyttja marknadsekonomin för att förverkliga sina mål och tillgodose sina intressen. Det är därför inte så konstigt att medborgarna i mindre utsträckning engagerar sig i det politiska livet menar Crouch (2011:32) som anser att statens minskade ansvar över människans behov gör det lättare för privata aktörer och näringslivsrepresentanter att utnyttja staten för att främja sina intressen. Nyliberalismens anhängare har inget emot en utveckling mot *postdemokrati* (utvecklas i kap 6) (Crouch 2011:16f).

4.4 Nyliberalismens paradoxer

Den första centrala paradoxen i den nyliberala visionen är undermineringen av betydelsen av socialisering där individer betraktas som fria rationella subjekt. Marx kritiserade sin tids ekonomers syn på det växande konsumtionssamhället för att utgå från att varorna i egen kraft utan mänsklig förmedling gick in i relation med varandra och att de bortsåg från den mänskliga interaktionen och det sociala utbytet som ligger bakom marknadens logik och varornas rörelser (Bauman 2008:21; Zizek 2011:40f; Fournier 2008:538). Allt fler inser att bilden av människan som en *rational man* eller *economic man* saknar relevans och realism eftersom den bortser och förnekar medvetet eller omedvetet att marknaderna är inbäddade i komplexa politiska, sociala och kulturella matriser som påverkar konsumtionshandlingarna. Marknaden är ingen aktör. Utan en socialiseringsprocess hade inte marknaden fungerat. I nyliberal mening är marknaden därför omöjlig (Leggewie & Welzer 2010:89ff; Bauman 2008:31; Zizek 2011:40f; Lundquist 2011:33).

Den andra centrala paradoxen består i att nyliberalismen betraktar sig själv som den mindre destruktiva politiska kraften med ambitionen att skapa det minst onda samhället, i syfte att förhindra en större ondskefull kraft (Zizek 2011:39). Att förespråka det minst onda har kommit att bli en bärande princip inom den nyliberala globala ordningen. En sådan inställning grundas i en pessimistisk människosyn baserad på föreställningen om människan som en självisk och egoistisk varelse inkapabel att bygga ett politiskt system baserat på altruistiska värden (Zizek 2011:39). Egenintresset kontrasterar mot den ekologiska problematiken som grundas i ett utilitaristiskt behov för att överleva (Zizek 2011:334f).

Den tredje paradoxen berör det faktum att det ekonomiska systemets inneboende struktur baseras på reproduktion och expansion som inte kan nå ett slutligt stadium, utan är ett mål i sig (Zizek 2011:188). Den etiska dimensionen i denna situation består i att det ekonomiska systemets expansion sätter allting på spel, inkluderat människans överlevnad. Det är enklare att föreställa sig en total katastrof som får allt liv på jorden att upphöra att existera än en förändring av det ekonomiska systemet. Endast genom att förändra det marknadsekonomiska systemet och det kapitalistiska produktionssättet kan vi hantera klimatproblemet menar Zizek (2011:334f) och Harvey (2010:41).

4.5 Den kausala länken bruten

Klyftan mellan rika och fattiga i världen har ökat sedan nyliberalismen fick universellt inflytande menar Crouch (2011:24). Stiglitz (2007:24f) hänvisar till att det absoluta antalet människor som lever i fattigdom har som ett resultat av befolkningstillväxten ökat, medan procentandelen minskat. Att antalet människor som lever i extrem fattigdom nästan har fördubblats måste ses som ett misslyckande (ibid). Skillnaderna i resursfördelning har under de senaste årtiondena ökat och klyftan mellan OECD-

länderna och resten av världen är avgrundsdeep. Människor i periferin har stötts ut ur tillväxtprocessen, vilket inneburit ökad polarisering och ökad fattigdom menar Castells (2000:88f), som förklarar att den strukturella trenden är ett resultat av politiska åtgärder eftersom regeringar prioriterat ekonomisk politik framför social välfärd (ibid:95ff).

Klimatuppvärmningen drabbar samhällen på olika sätt och fördjupar globala orättvisor, levnadsförhållanden och överlevnadsmöjligheter. Tillväxtmodellen har varken lyckats med att avskaffa massarbetslösheten eller den globala fattigdomen. Marknadsdeltagarnas omsättning och vinster ökar när ekonomin växer, vilket inte automatiskt innebär att massarbetslösheten försvinner eller välståndsnivåerna ökar (Leggewie & Welzer 2010:91f). Det är idag allmänt vedertaget att industriländernas expansion under det senaste seklet har rubbat klimatet och att dessa länder nu nått gränsen för den ändliga förbrukningen av fossil energi (Leggewie & Welzer 2010:91f; Welzer 2009:12f; Harvey 2010:173;190).

En nyliberal och marknadsorienterad ekonomi leder inte nödvändigtvis till ökad tillväxt och utveckling. Den påstådda kausala länken mellan tillväxt, öppenhet och liberalisering är betydligt svagare än nyliberala anhängare anser. Sambandet mellan modernisering och minskad ojämlikhet visade sig helt enkelt inte stämma (Held & McGrew 2007:226f; Crouch 2011:24).

4.6 Den ekonomiska modellen - en social konstruktion

I konkurrensdrivna samhällen uppstår konkurrensinriktade individer, och en modell om individen grundad i skillnader mellan människor menar Burr (2002:33). Men konkurrens och girighet bör förstås som ett resultat av vår kultur och ekonomiska struktur, inte som essentiella särdrag av en mänsklig natur (Burr 2002:33).

Det är av nödvändighet att vi dekonstruerar det ”naturliga” i ekonomin och ifrågasätter etablerade sanningar och det som förmedlas som fakta. Utifrån perspektivet bör det ekonomiska systemet förstås som en historisk diskursivt skapad process (Fournier 2008:534). Att likställa ekonomiskt välstånd och ekonomisk tillväxt är en modern konstruktion (Jackson 2009:24). Det är viktigt i sammanhanget att påtala att det just är en konstruktion och att ekonomin inte styrs av naturlagar (Lundquist 2011:230). Människans egenskaper är inte medfödda och oföränderliga eftersom det mesta människan gör i samhället är socialt konstruerat (Lundquist 2011:225).

Politik är människans instrument att genomföra förändringar av samhället. I försvar för ekonomismen brukar sägas att den ”är här för att stanna” och att det inte finns någon återvändo, vilket är missvisande och tveklöst determinism. Sociala konstruktioner är *per se* inte beständiga eller deterministiskt givna (Lundquist 2011:227). För att utmana nyliberala tillväxtanhängare är det inte tillräckligt att presentera en alternativ ekonomisk modell. Vad vi behöver göra är att utgå från värden inom politiken såsom demokrati och medborgarskap, och motsätta oss ekonomisk determinism genom att återinföra politiken och politisera ekonomin, och avslöja det ekonomiska systemet som en abstrakt idé snarare än en objektiv verklighet och en uppsättning givna fakta som det vanligtvis presenteras (Fournier 2008:533).

4.7 Avslutande kritik av den nyliberala modellen

Den nyliberala politiken och marknaden har misslyckats att avvärja klimatkrisen (Leggewie & Welzer 2010:89). Nyliberalismens idéer är inte tillräckliga för att hantera de problem som klimatförändringarna för med sig och saknar förslag på hur man återförenar det politiska med politiken. Nya marknadsekonomiska instrument ses som en väg ut ur krisen. För att bygga ett samhälle baserat på gemenskapsvärden krävs ett utökat medborgerligt deltagande, och ett alternativt ekonomiskt system som på grund av dess ideologiska övertygelse inte kan utvecklas av nyliberala ekonomer (Lundquist 2011:231; Bjereld & Demker 2011:84;93; Leggewie & Welzer 2010:86). Under den senaste ekonomiska krisen 2008 riktades tydlig kritik mot nyliberalismen och vedertagna teorier, som kan innebära att den nyliberala dominansen ifrågasätts (Lundquist 2011:231; Leggewie & Welzer 2010:89).

Ideologisk förnekelse

För att återknyta till den inledande analysmodellens första steg *ideologisk förnekelse* - som menas med att man motsätter sig fakta och att ideologiska föreställningar undanskymmer det som faktiskt håller på att hända i samhället – och besvara uppsatsens frågeställning - *Hur bidrar den nyliberala hegemoniska diskursen till att möjligheten att förhindra klimatförändringen och upphöra exploateringen av jordens resurser försvåras?* – argumenteras för att den nyliberala politiken misslyckats att avvärja klimatkrisen och att nyliberalismens idéer inte är tillräckliga för att hantera de problem som klimatförändringarna för med sig, och saknar förslag på hur man återförenar det politiska med politiken. Den nyliberala hegemoniska diskursen, ekonomismens frammarsch och den fortsatta tron på att marknaden har lösningarna på de samhällsproblem vi konfronteras med utgör ett exempel på *ideologisk förnekelse* som syftar till att dölja det som faktiskt håller på att hända.

Det är fortfarande många som föredrar förnekelsens politik framför strävan efter en nödvändig radikal kursändring (Harvey 2010:298).

5 Konsumtionssamhället och tillväxtmodellen

“The Earth is one but the world is not [...] Some consume the Earth’s resources at a rate that would leave little for future generations. Others, many more in number, consume far too little and live with the prospect of hunger, squalor, disease, and early death” (Our Common Future, 1987:27).

I takt med att de ekologiska problemen blir allt mer uppenbara aktualiseras frågan om hur vi reducerar våra konsumtionsnivåer (Ahuvia 2008:492). De som ifrågasätter tron på ständig tillväxt utmanar antagandet att tillväxt är det ”naturliga” och önskvärda målet och motsätter sig den inneboende ideologin i den ekonomiska modellen (Fournier 2008:532).

Inledningsvis när tillväxtmodellen problematiserades antogs att negativ tillväxt och ekonomisk stagnation bidrar till instabilitet i samhällen. Avsikten är att i följande kapitel undersöka om antagandet stämmer och behandla kritiken mot tillväxtmodellen, och motsatsförhållandet mellan teknologi och ekologi, ekonomisk tillväxt och ekologi, och konsumtionskapitalism och ekologi. En redogörelse för huvuddragen i Degrowth-rörelsens argument - som under senare år fått större genomslag - ligger till grund för att besvara frågeställningen - *Hur bidrar konsumtionssamhällets sociala logik och tillväxtmodellen till fortsatt exploatering av jordens resurser och ökade utsläppsnivåer?*

Möjligheterna till att delta i samhällslivet, demokrati, en meningsfull sysselsättning, trygghet och en känsla av gemenskap är väsentliga beståndsdelar för socialt välmående i ett samhälle. Samhällets utmaning är att tillgodose dessa grundläggande rättigheter, vilket kräver närmare undersökning av människors sociala, psykologiska och materiella levnadsvillkor (Jackson 2009:62).

5.1 BNP- ett mått på välstånd?

Det enskilt viktigaste politiska målet under 1900-talet har för länder varit att öka BNP-tillväxten, som för många tas för givet som ett mått på välstånd (Jackson 2009:22f). Men BNP mäter endast produktionen och försäljningen av varor och tjänster, och ignorerar negativa effekter på andra samhällsområden såsom rättvisa, demokrati, jämlikhet, hälsa, livskvalitet, sociala relationer och det ekologiska systemet (Fournier 2008:531).

5.2 ”Konsumismens järnbur”

Harvey (2010:120f) menar att den ökade takten och det starka begäret att utveckla nya produkter placerar konsumismens framväxt som en central del av förklaringen till den moderna kapitalismens fortlevnad och expansion. Konsumtionen driver på tillväxt och tillväxt driver på konsumtionen, vilket resulterar i en allt större resursförbrukning. Konsekvenserna av förhållandet beräknas sällan av tillväxtens anhängare (Jackson 2009:89). Ett avgörande villkor för att det ekonomiska systemet ska kunna expandera är frambringandet av nya konsumtionsbehov (Harvey 2010:134). Profitmotivet stimulerar till att producera nyare, billigare och bättre produkter och tjänster samtidigt som efterfrågan hos konsumenter ökar, vilket driver den ”tillväxtmotor” som låser in oss i en konsumistisk ”järnbur” som de moderna ekonomierna är beroende av (Jackson 2009:100f). Ett samhälle baserat på icke-tillväxt kan inte upprätthållas av ett marknadsekonomiskt system eftersom tillväxt är den motor som ger det energi (Fotopoulos 2007:10).

5.3 Konsumismens sociala logik

Enorma ansträngningar har lagts ned på att påverka och manipulera människors önskemål, begär och behov för att försäkra sig om potentiella marknader (Harvey 2010:133). Människors konsumtionsbeteende och strävan efter materiella artefakter påverkas av sociala och psykologiska processer (Jackson 2009:110f; Ahuvia 2008:499f). Våra materiella och sociala behov är tätt sammankopplade. Konsumtionsvaror spelar en stor symbolisk roll i våra liv, som sträcker sig långt över deras materiella funktionalitet. Konsumtionssamhället skiljer sig från sina föregångare genom att de materiella varorna fungerar som ett sätt att kommunicera med varandra, vilket kan betraktas som en del av det ”utvidgade jaget”, som sammankopplas med social status, identitet och social tillhörighet. Massproduktionen och överflödet av varor kan även förstås utifrån det mänskliga behovet av att finna en social identitet och en trovärdig plats i samhället, och även som social jämförelse genom en önskan om att hålla jämna steg med grannen (Jackson 2009:110f; Hasselberg 2001:6; Ahuvia 2008:501). Så länge de sociala framstegen är beroende av en självförstärkande konsumtion saknas en väg ut ur denna sociala fälla. Utsikten till utveckling inom ekologins gränser svåriggörs och själva välståndet hotas av den fortsatta ekonomiska modellen som håller konsumtionen vid liv och driver på den materiella resursförbrukningen (Jackson 2009:156f).

5.3.1 Konsumtion och lycka

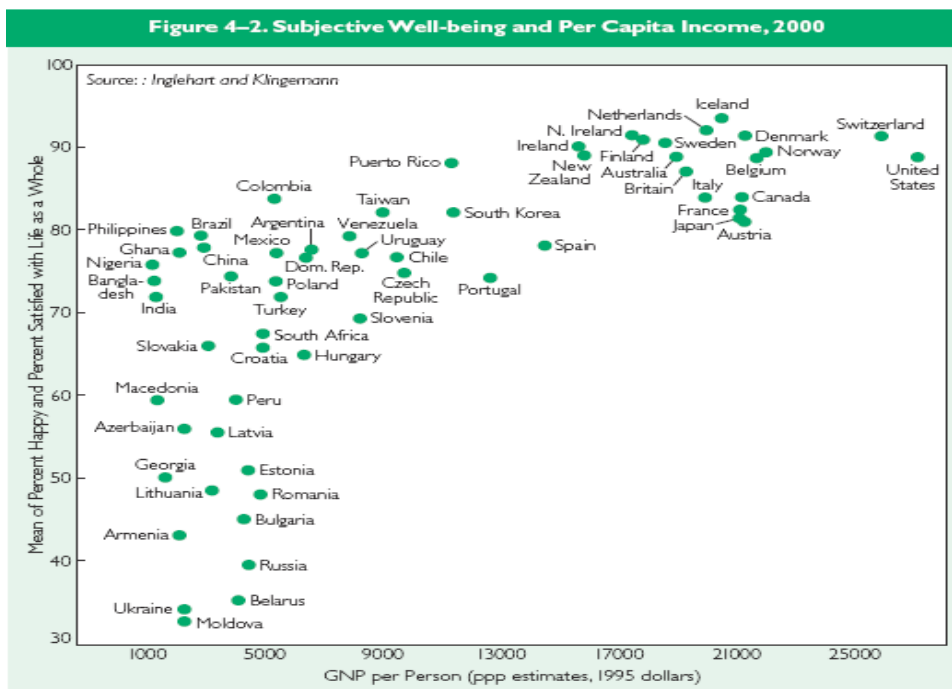
De materiella förutsättningarna för mänsklig blomstring tenderar att vara ganska lika i alla samhällen. Däremot skiljer sig de materiella förutsättningarna som är förknippade med människans sociala och psykologiska möjligheter mellan olika samhällen.

Skam spelar en betydelsefull roll i det moderna samhället. Att undvika och leva utan skam och följa med i vad som händer i samhället är viktigt för det sociala välmåendet, vilket kräver en dyrare samling varor och tjänster i ett samhälle som är rikare och där de flesta redan har ett överflöd av materiella ting (Jackson 2009:154f).

Möjligheterna till välstånd är ofrånkomligen begränsade av materiella och sociala förhållanden (ibid:62), men Bauman (2008:54f) och Kasser (2002:2f) menar att känslan av att vara lycklig endast växer till en viss tröskel med ökad tillväxt. ”Denna tröskel sammanfaller med tillfredsställandet av de väsentliga eller naturliga levnadsbehoven” (Bauman 2008:54). Ovanför tröskeln upphör korrelationen mellan rikedom och lycka, vilket visar att konsumtion inte framkallar lycka och att det är svårt att utvidga lyckan utöver den nivå då ens grundläggande existensbehov är tillfredsställda. Det finns alltså inga belägg för att den samlade ökningen av konsumtionsvolymen följer en ökning av antalet människor som ”känner sig lyckliga” (Easterlin 1995:37f; Ahuvia 2008:492). Trots betydande ekonomisk tillväxt i i-länderna är livstillfredsställelsen i stort sett oförändrad (Easterlin 1995:36). *Figur 1* illustrerar att trots stora ökningar av BNP slutar livstillfredsställelsen att påverkas vid en viss nivå. Länder som har avsevärt lägre inkomstnivåer upplever en högre livstillfredsställelse, vilket understryker ett av uppsatsens viktigaste budskap; att det finns starka argument för i-länderna att ge plats åt tillväxt i de fattiga länderna eftersom det är där tillväxten verkligen gör skillnad (Jackson 2009:55f).

Rational-choice teorin utgår från att människor strävar efter pengar för att öka välmåendet, vilket är ett missförstånd. Högre inkomstnivåer leder inte nödvändigtvis till ökat socialt välmående och lycka (Ahuvia 2008:495). Forskningsresultat visar på att kopplingen mellan mer prylar och mer lycka är en illusion och att jakten på ekonomisk tillväxt snarare kan resultera i isolering och hämma den mänskliga lyckan (ibid:491;495; McKibben 2009:12; Kasser 2002:22). I en situation där de materiella framstegen saknar motstycke i historien tenderar negativa fenomen i konsumtionsdrivna ekonomier som orsakar olycka och obehag - såsom depression, stress, försämrade sociala relationer och nervpåfrestningar - att öka i volym, frekvens och intensitet (Bauman 2008:55), vilket resulterat i allt mer isolerade, ängsliga och konkurrensinriktade individer menar Harvey (2010:213).

BNP mäter främst pågående konsumtion och lycka utifrån ett kortsiktigt perspektiv. BNP och livstillfredsställelse mäter uppenbart inte samma sak (Jackson 2009:58f). Om tillväxten avstannar betyder inte det att livskvaliteten försvagas. Det handlar om hur man definierar välstånd och livskvalitet baserat på andra värden såsom relationer och erfarenheter, istället för konsumtion (Fournier 2008:536).

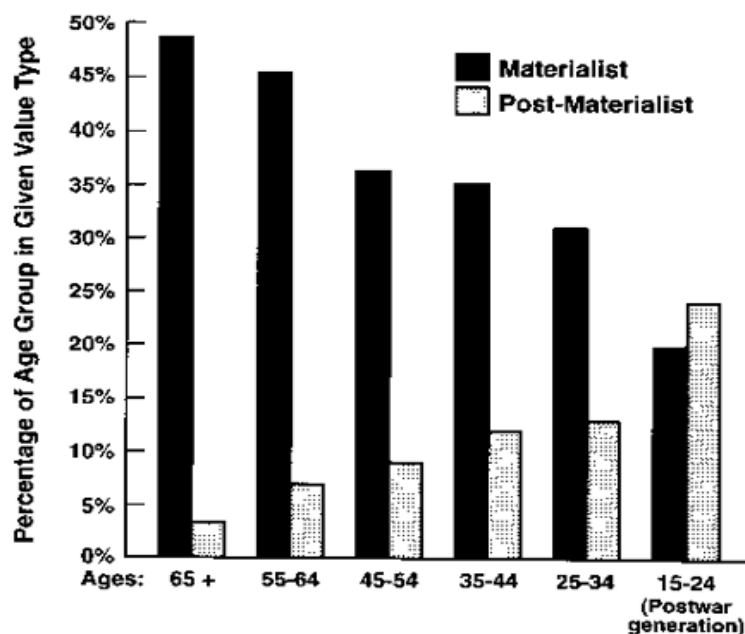
Figur 1: Lycka och genomsnittlig årsinkomst. Genomsnittlig procent av de som upplever att de är lyckliga eller nöjda med livet på det hela taget. Källa: Worldwatch Institute:State of the World 2000.

5.3.2 "Social lågkonjunktur"

Ruthford menar att det västerländska samhället drabbats av en "social lågkonjunktur". Förfallet härleds till att offentliga nyttigheter tenderar att förvandlas till varor på en marknad, samtidigt som de sociala klyftorna växer. Tillväxten är en del av förklaringen till problemet (Blüdorn 2007:261; Jackson 2009:152f).

Konsumtionssamhället har passerat en kritisk punkt. Materialismen minskar människors välmående och vi längtar efter andra former av mänsklig samverkan (Jackson 2009:157). Filosofen Kate Soper beskriver en utbredd besvikelse över det moderna livet och att den mänskliga tillfredsställelsen ligger utanför den konventionella marknaden (Jackson 2009:157f). Tim Kassers (2002:22;28) statistiska belegg ger stöd för denna uppfattning och belyser vad han kallar "materialismens höga pris". Välfärdens beståndsdelar och det som bidrar till vårt välmående är våra "inre" värden som tillhörighet och en känsla av gemenskap i samhället, vilket kontrasterar mot materialistiska värderingar som image, popularitet och ekonomisk framgång.

Människor med högre "inre" värderingar tenderar att ta ett större ansvar för miljön än de med materialistiska värderingar, och är generellt lyckligare. Resultatet visar att ett mindre materialistiskt liv och ekologiskt hållbart alternativ skulle göra oss lyckligare och skänka oss större tillfredsställelse. Dessa rön belyser att det är möjligt att blomstra inom gränser och att frivillig återhållsamhet av att konsumera kan förbättra det subjektiva välbefinnandet (Jackson 2009:157f). *Figur 2* illustrerar att en betydande normförändring över tid går att urskilja mellan generationsgränserna i synen på materialistiska värden.

Figur 2: Förändring av materialistiska värden över tid och generationsgränser bland allmänheten i Storbritannien, Frankrike, Västtyskland, Italien, Belgien och Nederländerna 1970. Källa: (Inglehart 1997).

5.4 Finanskrisen 2008 - ett uppvaknande?

Finanskrisen 2008 illustrerade en ovilja av politiker att reglera och kontrollera ekonomin även när mänsklighetens överlevnad är hotad (Zizek 2011:334f). De politiska åtgärder som föreslogs för att bemästra krisen centraliserade och konsoliderade marknadens makt över politiken menar Harvey (2010:24). Under Köpenhamnsmötet 2009 misslyckades representanter från världens 20 mäktigaste länder att komma fram till en lösning av den globala uppvärmningen. Mötet resulterade i en vag kompromiss utan fastslagna åtaganden (Doniger 2009:1f). Dessvärre står inte det resultatdokument som förhandlas fram inför kommande Riokonferensen i paritet med den vetenskapliga riskbilden och ger inte grund för en hållbar utveckling (Rockström & Eklund 2012). Istället för att rädda planeten från den globala uppvärmningen har världens länder kommit att mobilisera aktörer och makthavare över nationella gränser i en gemensam uppoffring för att rädda bankerna och storföretagen som anses ”systemrelevanta”, men fortfarande inte ”systemrelevanta” att avvärja klimatkrisen (Leggewie & Welzer 2010:110f; Zizek 2011:334f). Den ekonomiska modellens grundvalar kom att skakas om genom krisen, vilket omdefinierade gränserna mellan stat och marknad (Jackson 2009:35) och avslöjade att den ekonomiska klokheden frätts sönder. Endast statlig intervention kan återupprätta förtroendet för systemet (Harvey 2010:17). Men åtgärdsstrategierna kom inte att bli början på något nytt, utan en återgång till det normala.

“[S]o-called anti-crisis measures that seek to boost economic growth will worsen inequalities and environmental conditions in the long-run.” (Degrowth declaration Barcelona 2010).

5.4.1 En grön ny giv

En grön ny giv skulle efter krisen signalera till omvärlden att vi menar allvar med att skapa ett rättvisare samhälle och bekämpa klimatförändringarna genom att satsa på investeringar och tekniska innovationer. Det var ett klassiskt keynesianskt program som grundas i att staten ökar de offentliga utgifterna genom att satsa på meningsfulla framtidsinvesteringar för att skapa sysselsättning och minska arbetslösheten (Foster 2011:30; Jackson 2009:128f).

En grön ny giv följde den allmänt vedertagna åtgärdsstrategin att återställa ekonomin till ett tillstånd av konsumtionstillväxt. Krediterna flödade och bidrog till att företagen investerade. Konsumenterna började återigen köpa och problematiken kom att återvända (Harvey 2010:139; Jackson 2009:116;129f). En återgång till det normala blev en del av återhämtningen, och vi är nu tillbaka i samma strukturella återvändsgränd (Jackson 2009:129). Slutsatsen är att vi på lång sikt måste göra någonting mer. Av de skäl som redogjorts för är den nuvarande situationen lika ohållbar som tidigare. De drivkrafter som finns inbyggda i systemet leder till fortsatt ohållbar resursförbrukning, vilket symboliserar behovet av en annan ekonomisk struktur i en värld med ekologiska begränsningar. I det nuvarande systemet växer ekonomin och miljöpåverkan blir större (Jackson 2009:129f).

5.5 Tillväxtmodellen, stabilitet och ekonomins fortsatta expansion

Tillväxtens dilemma består i behovet av att upprätthålla stabilitet och behovet av att begränsa förbrukningen av jordens resurser (Jackson 2009:131). Moderna ekonomier drivs till ekonomisk tillväxt eftersom ekonomin ständigt växer. När tillväxten sviktar drivs systemet mot ett sammanbrott som drabbar människornas försörjning och arbeten (ibid:78f). Marknadsekonomier kräver kontinuerliga tekniska förbättringar för att öka produktionen. Efterfrågan stimuleras av den ökade effektiviteten genom att kostnaderna drivs ner, som bidrar till en växande produktionscykel. En konsekvens blir att färre människor krävs för att producera samma volym varor (Harvey 2010:194f).

I händelse av att ekonomin avstannar leder detta till arbetslöshet och till minskad konsumtionskraft och minskad efterfrågan på konsumtionsvaror, vilket ur miljösynvinkel kan vara önskvärt eftersom det leder till minskad miljöpåverkan och resursanvändning. Men det får även som konsekvens att handeln sviktar och inkomsterna sjunker. Ekonomin går in i en negativ spiral och in i en lågkonjunktur, vilket i sin tur har negativ inverkan på de offentliga finanserna. Sänkta offentliga utgifter leder till nedskärningar av offentliga tjänster som är ett direkt slag mot välståndet, vilket påverkar människors liv och möjligheter till att blomstra (Jackson

2009:76ff). Det är denna dynamik som är grunden för hävdandet att ekonomisk tillväxt är nödvändigt för att upprätthålla stabilitet i samhället (ibid:137).

Svaret på frågan om tillväxt är nödvändigt för att upprätthålla stabilitet i samhället är:

Tillväxten är nödvändig i en tillväxtbaserad ekonomi för stabilitetens skull eftersom den ekonomiska modellens dynamik driver den mot expansion eller sammanbrott (Jackson 2009:78f).

För att försvara tillväxtmodellen måste frågan om hur ett ständigt växande ekonomiskt system kan rymmas i ett ändligt ekosystem besvaras (Jackson 2009:33). Vi måste inse att den pågående ekonomiska krisen och den parallella ekologiska krisen har en gemensam orsak: vår felaktiga ekonomiska modell (Sukhdev 2009:17). Den nuvarande hegemoniska diskursen bidrar endast till att hålla oss kvar vid det ohållbara. Ekologisk hållbarhet är fortsatt underkastat ekonomisk tillväxt. I en tid när klimathotet är uppenbart har man inte lyckats hitta ett alternativ till konsumtionskapitalism och en alternativ ekonomisk modell (Fournier 2008:528ff).

Cykelteorin är möjligen användbar för att förstå hur det ekonomiska systemet upprätthålls, men inte hur klimathotet kan avvärjas.

5.6 En hållbar makroekonomisk modell

En hållbar makroekonomisk modell där den ekonomiska aktiviteten stannar inom de ekologiska gränserna och som inte är beroende av växande konsumtionstillväxt för att uppnå stabilitet, är utgångspunkten och det avgörande kriteriet för framgång (Jackson 2009:132f). Ett ifrågasättande av antagandet att konsumtionstillväxt är grunden till stabilitet bör fungera som den vägledande principen (ibid:150)

För att ta oss ur tillväxtens dilemma och förhindra ett ekonomiskt och ekologiskt sammanbrott krävs att vi gör tillväxten hållbar och gör negativ tillväxt stabil. En annan sorts tillväxtmotor som bygger på icke-materiella tjänster och inte på överflödigt resursutnyttjande skulle kunna rädda oss ur dilemmat då den inte är uppbyggd på produkter som orsakar utsläpp. Trots att en ny tillväxtmotor baserad på avmaterialiserade tjänster inte kan få den ekonomiska produktionen att växa, kan idén om en ickematerialiserad ekonomi baserad på låga utsläppsnivåer vara grunden för en ny ekonomi menar Jackson (2009:138ff;143). Oavsett om investeringar i underhåll av ekosystemen leder till tillväxt eller inte är detta livsviktigt för att på lång sikt upprätthålla någon produktion alls och för att skydda miljön. Ekoinvesteringar spelar en central roll och det krävs att man ser över begrepp som lönsamhet och produktivitet så att det står i samklang med samhällets långsiktiga mål (ibid:150f).

Staten har ett ansvar för makroekonomisk stabilitet och spelar här en viktig roll (ibid:173). En avgörande komponent i en hållbar makroekonomisk modell är att öka investeringar i offentliga nyttigheter och social infrastruktur, vilket sänder en kraftfull signal om balansen mellan det allmänna bästa och privata intressen; mellan den offentliga och privata sektorn och mellan konsumtion och investeringar (ibid:164). Det centrala är att ekonomin blir ekologiskt och socialt litterat och att vi upphör att skilja

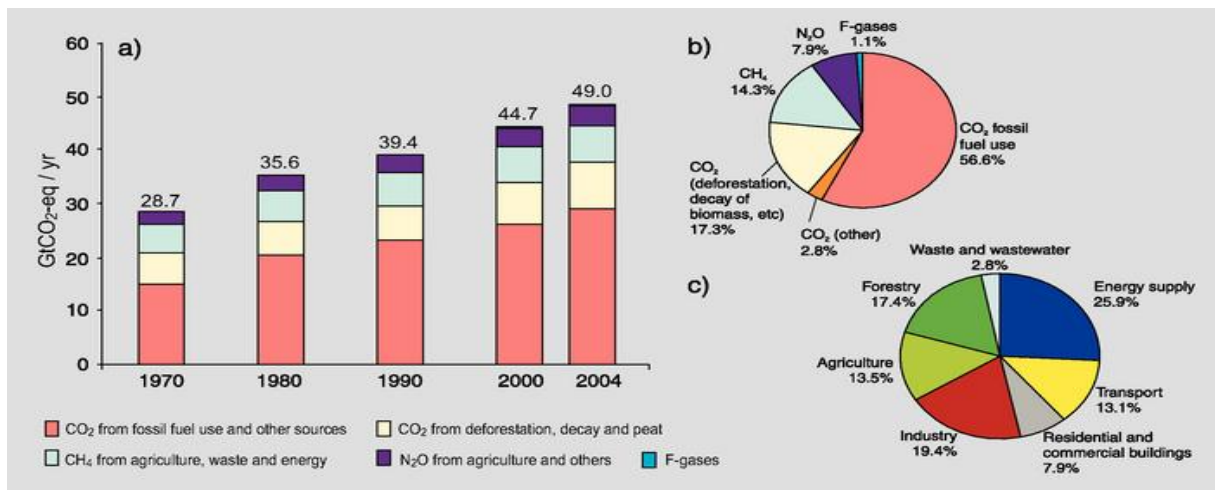
ekonomin från samhället och miljön (ibid:151). Tre specifikt viktiga makroekonomiska ingripanden har identifierats för att uppnå ekologisk och ekonomisk stabilitet (Jackson 2009:208, se figur nedan).

- Strukturell övergång till tjänstebaserade marknader
- Investeringar i ekologiska tillgångar
- Ökade offentliga investeringar i offentliga nyttigheter och social infrastruktur (Jackson 2009:205)

5.6.1 Åtgärdsstrategier för att minska utsläppsnivåerna

För att klara stabiliseringsmålet som FN:s klimatpanel (IPCC) har satt, krävs att de globala utsläppen minskar med 50-85% fram till 2050 (Jackson 2009:80f; Stiglitz 2007:168f).

Arbetet med att minska utsläppen måste initieras i de liberaliserade marknadsekonomierna eftersom kolutsläppen i dessa länder tenderar att vara högre per capita (Jackson 2009:174). Länder har fortsatt svårt att komma överens om och fastställa hur mycket varje land ska minska sina utsläpp eftersom det ännu saknas en uppsättning allmänt accepterade principer för utsläppsnivåer (Stiglitz 2007:168f). Det kommer att behövas nya makroekonomiska variabler som återspeglar ekonomins beroende av kol, energi- och naturresurser (Jackson 2009:151). En nödvändig förändring är att produktionen tvingas hålla sig inom en viss kolbudget och produktionsfunktioner som har ekologiska restriktioner (ibid:137). I händelse av att moralisk vädjan inte visar sig fungera krävs en del effektiva piskor, vilket det redan finns en struktur för genom internationella handelsanktioner som kan vara ett effektivt instrument mot de som spolierar miljön (Stiglitz 2007:164f). Energiintensiva produkter skulle få betala högre avgifter, vilket ger starka incitament för länder som står utanför Kyotoprotokollet att ratificera ett nytt avtal och minska sina utsläpp. Varje land skulle helt enkelt få betala de fulla kostnaderna för sin produktionsaktivitet (ibid:166). På individnivå kan vi inte förlita oss på voluntarism för att få enskilda människor att reducera sitt resursutnyttjande. Det krävs incitament i form av en social kostnad för att förorena miljön genom att tvinga både hushåll och företag betala den fulla kostnaden för sin förorening genom att låta länder ta ut en gemensam skatt på koldioxidutsläpp och motsvarande skatt på olja, kol och naturgas (ibid:163;168f; Azar 2012). Åtgärderna skulle kunna användas för att framtvunga ett bättre miljöbeteende genom att främja ett miljöintresse framför kommersiella intressen (Stiglitz 2007:172; Jackson 2009:137).

Figur 3: diagrammet visar de antropogena utsläppen av växthusgaser över tiden. Källa www.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/syr/en/figure-spm-3.html

5.7 En ny vision om ekologisk hållbarhet

Tillväxten har inte lyckats höja levnadsstandarden för dem som varit i mest behov av det. Bristen på rättvisa – parallellt med insikten av att ekonomisk tillväxt inte nödvändigtvis främjar den mänskliga lyckan och leder till ökat välstånd – är skälet till att ifrågasätta den konventionella formeln för hur välstånd uppnås (Jackson 2009:24f). En alternativ vision om ekologisk hållbarhet och utveckling erkänner motsatsförhållandet mellan teknologi och ekologi, ekonomisk tillväxt och ekologi, och konsumtionskapitalism och ekologi (Fournier 2008:530). Det krävs att vi formulerar en definition av välstånd som inte bygger på konsumtionstillväxt, utan som gör det möjligt att finna välbefinnande och sammanhållning i samhället, samtidigt som den materiella inverkan på miljön minskar, vilket inte är en enkel uppgift, men eftersom det är den bästa vägen till ett varaktigt välstånd bör inte möjligheterna ges upp allt för lättvindigt (Jackson 2009:51;62f).

5.7.1 Social rättvisa

Rawls menar att om man inte vet hur ens liv kommer att gestalta sig – om man befinner sig bakom *okunnighetens slöja* – skulle det moraliska valet vara att förespråka ett samhälle präglad av stor jämlikhet och allmän välfärd (Bjereld & Demker 2011:80). Entydig forskning visar att ett ojämnt samhälle är ett oroligt samhälle (Jackson 2009:129) och att kvaliteten i de sociala relationerna är sämre i samhällen med stora inkomstskillnader (Lundquist 2011:103).

Tillväxtlogiken är inte endast en ideologi eller ett värdesystem som tror att förbättringar av välfärden endast kan uppnås genom ekonomisk tillväxt, utan bör även betraktas som en strukturell beståndsdel av den ojämlika nyliberala marknadsekonomi (Fotopolulos 2007:11).

En otyglad individualiserad konsumism har segrat över den sociala solidariteten och ”den moraliska ekonomin”, menar Bauman (2008:162). Vad som krävs är att det blir uppenbart för alla att förekomsten av den nuvarande konsumtionsstandard endast kan åtnjutas av en väldigt liten andel av jordens befolkning (Fotopolulos 2007:11). Samhället kan inte vara uppbyggt på en tillväxtlogik som förstör klimatet och som innebär välstånd för några få (Jackson 2009:35;130). Det finns anledning att ifrågasätta det ekonomiska systemet i strävan efter att uppnå social rättvisa, vilket ger oss möjlighet att skapa ett alternativt bättre system (Fotopoulus 2007:4; Fournier 2008:536).

5.7.2 Ett nytt sätt att tänka om oss själva

Konsumtionen av nymodigheter motsvaras av produktionen av nymodigheter som sammantaget är självförstärkande processer som driver tillväxten framåt. Vi behöver identifiera möjligheterna till att förändra människors värderingar och livsstil som kan befria oss från konsumismens sociala logik som bidrar till det ekonomiska systemets överlevnad. Människors beteende påverkas av samhällets institutioner och strukturer och de värderingar som är dominerande, vilket berör sociala och psykologiska processer rörande vår tillhörighet och identitet. Insikten av problematiken informerar oss om svårigheterna med att åstadkomma en hållbar form av välstånd och behovet av att utveckla en alternativ ekonomisk struktur förenlig med en ekonomi som förkastar de materiella varornas centrala roll för lönsamhet, och ersätter dem med idén om en ekonomi som erbjuder möjligheter till mänsklig blomstring inom ekologins gränser (Fotopoulos 2007:7; Jackson 2009:112f;160). Endast genom strukturella incitament och beteendeförändringar kan vi bryta tillväxtberoendet som driver på resursförbrukningen, och finna välstånd inom de ekologiskt hållbara gränserna (Jackson 2009:112ff). Strategin måste vara grundad i målet att minska social ojämlikhet (Bjereld & Demker 2011:80). Ett jämlikt samhälle är ett välmående samhälle (Jackson 2009:164f). Ett mindre materialistiskt samhälle är ett lyckligare samhälle (Kasser 2002:22).

Det står klart att vi inte kommer göra några framsteg om vi inte ifrågasätter den ekonomiska strukturen och den sociala logik som håller oss instängda i ”konsumismens järnbur” (Jackson 2009:132). Vi måste tänka annorlunda om oss själva och ifrågasätta att vi människor reduceras till endast producenter och konsumenter, och framhålla att vi människor står inför val och handlingsalternativ inom ekonomin. Vi måste återinföra demokratin som grundläggande princip och ifrågasätta det som presenteras för oss som ekonomiska regler och vedertagna sanningar, och att vi betraktar oss som medborgare och inte som konsumenter (Fournier 2008:534f). Ett ifrågasättande av konsumtionssamhället kan fungera som ett medel och ett mål i sig för att kritisera det ekonomiska systemet och tillväxtmodellen, i syfte att röra oss bort från konsumtionen och lära oss tänka och leva på ett annorlunda sätt än den *homo economicus* som vi reduceras till (ibid:537).

Förhandling

För att återknyta till analysmodellens andra steg *förhandling* – som handlar om en önskan om att fortsätta leva våra liv som vanligt genom att på något sätt skjuta upp eller minska det som håller på att hända och rädda det nuvarande systemet – och för att besvara frågeställningen - *Hur bidrar konsumtionssamhällets sociala logik och tillväxtmodellen till fortsatt exploatering av jordens resurser och ökade utsläppsnivåer?* - argumenteras för att konsumtionssamhällets sociala logik driver tillväxten framåt och håller oss instängda i ”konsumismens järnbur”, och att samma strategier som framkallade finanskrisen 2008 tillämpades för att ta oss ur krisen. Det nuvarande ekonomiska systemet fortsätter att snurra vidare och sträva efter oändlig tillväxt i en värld av ändliga resurser, vilket innebär att vi befinner oss i samma strukturella återvändsgränd som tidigare.

6 Demokratin i det nya millenniet

”Demokrati är styrelse av folket, genom folket, för folket” (Lincoln i Lundquist 2011:193)

En välfungerande demokrati har liknats vid en stol på tre ben. I händelse av att ett ben är längre än de andra skapas obalans, vilket får olyckliga konsekvenser. En balans mellan staten, marknaden och det civila samhället är grundläggande (Giddens 2010:81). Jänicke kom i sin forskning fram till ”att demokrati erbjuder bättre förutsättningar för miljöpolitik än auktoritärt styre [...]” (Leggewie & Welzer 2010:128). Entydig forskning visar på att en anpassning till klimatförändringarna beror på i vilken utsträckning befolkningen har möjligheter att delta i politiken och att graden av social rättvisa inverkar på staters klimateffektivitet (ibid:128f).

Den liberala demokratiska modellen har under senare tid kommit att ifrågasättas och kritiserats för sina tillkortakommanden (Bjereld & Demker 2011:32). I detta avsnitt redogörs för denna kritik i syfte att undersöka var på utvecklingstrappan den liberala demokratiska modellen befinner sig, i vilken riktning vi rör oss, och peka på de stora problemen det demokratiska systemet konfronteras med i hanteringen av klimatfrågan. Studiens frågeställning - *Vilka svårigheter konfronteras det demokratiska systemet med i hanteringen av klimatfrågan?* - besvaras i detta avsnitt.

6.1 Den (ny)liberala demokratimodellen

Demokratin är per definition politisk och fodrar ett visst mått av jämlikhet mellan medborgarna som påverkar politiken (Crouch (2011:28). Undersökningar visar att ojämlikheten tenderar att vara hög i liberala demokratier som drivs av en marknadslogik (Jackson 2009:173).

Liberalism fodrar oinskränkta och rika möjligheter att påverka och forma politiken, vilket möjliggör för olika intressen att ha inflytande över politiken. Liberalismen kommer därmed aldrig skapa jämlikhet i frågor om makt och inflytande. ”Liberal” och ”demokrati” rör sig om två skilda krafter och om två skilda saker som i vissa situationer är oförenliga menar Crouch (2011:28ff).

Nyliberala anhängare anser att begränsningar av statens handlingsutrymme och avregleringar av marknaden ger frihet åt medborgarna och kan svara för det som inte staten kan svara för, vilket får medborgarna att tro att de kommer att få det bättre när de politiska organisationerna försvagas och när det kollektivas röst tystas ner; när de istället för att se sig själva som offentliga medborgare betraktar sig själva som privata konsumenter. I själva verket försämras den representativa demokratin menar Lundquist (2011:233) och Crouch (2011:36). Den liberala demokratimodellen är värdebaserad.

Andra värden - såsom miljön och jämlikhet - förskjuts till förmån för individuella fri- och rättigheter (Bjereld & Demker 2011:73).

6.2 ”Postdemokrati”

Colin Crouch beteckning ”postdemokrati” syftar till en förvandling av demokratin så som vi känner den. Crouch redogör för en utveckling mot en allt svagare stat oförmögen att fördela resurser jämnt i samhället; marginalisering av fackföreningar; en tilltagande klyfta mellan rika och fattiga; ökat inflytande för privata aktörer på bekostnad av medborgarna, vilket främjar ekonomismen och resulterar i att medborgarna upphör att intressera sig för det politiska, och leder till ett minskat röstdeltagande (Crouch 2011:35f; Jackson 2009:173).

Zizek (2011:97) menar att vi kommit till ett stadium där medborgarna inte längre mobiliserar för att påverka den offentliga politiken eftersom den hegemoniska ideologin och diskursen framhåller att vi ska uppskatta våra liv och har potential att förverkliga oss själva. Harvey (2010:213) anser att den nyliberala etiken, individualismen och föreställningen om marknadens oövervinnerlighet blivit mallen för människors socialisering.

Ett civiliserat samhälle är uppbyggt på gemensamma normer och förväntningar av beteende, vilket leder till en viss förutsägbarhet och skyddar den svagare parten i gemenskapen, eftersom det krävs att den starkare underkastar sig ett system där den svagare innehar rättigheter. Individen har istället kommit att bli samhällets centrum. Individens önsknings ges prioritet och samhällsgemenskapens intresse och behov har fått ge vika. Gemensamma normer och traditioner anses inte längre givna utan har kommit att ifrågasättas och villkoras och upplösts till förmån för individuella normer (Bjereld & Demker 2005:22ff;26f; Bauman 2008:68ff). Det allt mer individualiserade samhället innebär att makt och ansvarsfördelning förskjutits från kollektivet till individen. Individen lösgör sig från kollektivet, vilket undergräver demokratin möjligheter menar Bjereld & Demker (2011:76).

Crouch (2011:17) anser att den liberala demokratimodellen inte i normativ mening är att betrakta som det sista ordet i frågan, och är inte som Fukuyama (1992) profiterade slutet på den politiska organiseringens historia. Lundquist (2011:214f) stämmer in i resonemanget och menar att samhället och demokratin har under senare tid utvecklats i negativ riktning. Samhället fungerar inte om folkmakt och jämlikhet inte är de normer som människor handlar i enlighet med.

Bjereld & Demker (2011:71ff) och Bauman (2008:102) menar att medborgarnas demokratiska inflytande minskat. En paradox är att undersökningar visar att allmänheten idag är mer insatt i politiska frågor men att medborgarna i mindre utsträckning engagerar sig i samhällets uppgifter. När medborgarna inte förmår utöva sitt politiska inflytande uppstår problem (Leggewie & Welzer 2010:121; Bjereld & Demker 2011:71ff; Bauman 2008:164f). Endast när medborgarna har möjlighet att

genom diskussioner och debatter delta i utformningen av politiken och väljer att utnyttja denna möjlighet frodas demokratin menar Crouch (2011:16). Detta är den dystra verkligheten för demokratin i det nya millenniet och ett uttryck för framtida farhågor som måste tas på allvar (Leggewie & Welzer 2010:114).

6.3 Det demokratiska systemets svårigheter att hantera klimatfrågan

Det demokratiska systemet har allt svårare att hantera klimatförändringarna (Leggewie & Welzer 2010:113).

För det första finns det inget demokratiskt system som lyckats förena den representativa demokratin uppgifter, nämligen att återspegla befolkningens vilja och omsätta den i handlande, vilket innebär att väljare och regeringar som har tydliga klimatpolitiska ambitioner inte nödvändigtvis får igenom sin politik (ibid:129ff). Att ett växande antal medborgare inte går och röstar understryker att det demokratiska systemet inte förmår att översätta folkviljan till politiska församlingar (ibid:181).

För det andra tenderar demokratier drivas av en kortsiktighet och försumma ett framtidsperspektiv. Politiker och partier inriktar sitt tidsperspektiv på den aktuella valperioden för att kunna behålla makten. Detta problem försvårar en genomgripande lösning av klimatfrågan och får som konsekvens att de som vill bedriva en mer långsiktig klimatpolitik intar en förlorad position (ibid:129ff; Hurrell 2007:22; Pierson 2004:42).

För det *tredje* kompletteras nationella demokratiska beslut med politiska beslut som fattas på mellan- och överstatlig nivå, som i flera fall innebär att klimatpolitiska åtgärder fastnar mellan den överstatliga tvingande politiken och det nationella beslutsfattandet (Leggewie & Welzer 2010:129ff). Detta resulterar i att det politiska tappar greppet över politiken genom att institutionella lösningar är inkapslade i transnationella överenskommelser och interdependenta förhållanden på den internationella marknaden (Bjereld & Demker 2011:35ff). Politiken skiljs från det politiska och makt skiljs från ansvar. Obalansen mellan de styrande och de styrda innebär att demokratin töms på innehåll (ibid:38ff).

”Demos möjligheter till inflytande försvagas” (Crouch 2011:18).

6.3.1 Medborgarnas minskade förtroende för det demokratiska systemet

Medborgarnas förtroende för att det demokratiska systemet kan hantera klimatfrågan har minskat, vilket återspeglar avståndet mellan befolkningen och de politiska aktörerna. Problemet har sin grogrund i att politikerna inte förmår ta upp framtidsproblemen på ett trovärdigt sätt (Leggewie & Welzer 2010:113ff).

Finanskrisen har sedan hösten 2008 prioriterats på den politiska dagordningen framför klimatkrisen. I en undersökning genomförd av Europeiska Kommissionen ansåg 65% av 1534 tillfrågade européer att miljöskydd bör prioriteras även om det skulle

hämna den ekonomiska tillväxten. I en enkätundersökning bland 1268 röstberättigade i Tyskland visar resultatet att 72% anser att man bör hålla fast vid klimatmålen trots den ekonomiska krisen. Enligt uppgifter i den Europeiska Kommissionens studier anser en majoritet av de tillfrågade européerna att regeringar, organisationer och företag har ett stort ansvar att bekämpa klimatförändringen och att regeringar bör utfärda striktare lagar och tydligare regleringar. När miljö kvaliteten stiger är medborgarna mer tillfredsställda med demokratin visar en studie i 24 OECD-länder. Undersökningarna visar att regeringars minskade ansträngningar i klimatfrågan inte stämmer överens med väljarnas intressen (ibid:116f;129).

6.3.2 De politiska institutionernas och organisationernas oförmåga att hantera klimatfrågan

Oförmågan av det politiska systemet att hantera klimatförändringarna och de ökade globala ekonomiska klyftorna symboliserar demokratins brister. Medlemsflykten från partierna och andra organisationer och det minskade valdeltagandet symboliserar en pågående trend (Leggewie & Welzer 2010:113). Partiernas funktion har förändrats och förmår inte längre kunna leda den politiska mobiliseringen av medborgarna och bidra till att skapa en gemensam identitet menar Bjereld & Demker (2011:46f).

Konsumismen och den marknadsekonomiska tillväxtmodellen har medfört till att de traditionella institutionerna och organisationerna har allt svårare att mobilisera och engagera medborgarna i den demokratiska processen och förmedla medborgarnas krav. Föreställningen om kollektivism överläts till en marknadslogik som ersättare till politiken menar Bauman (2008:122;164). Demokratin halkar efter och medborgarnas inflytande minskar (Crouch 2011:41f).

Klimatfrågan är ett exempel på ett globalt kollektivt problem som endast kan hanteras transnationellt (Stiglitz 2007:157). Att stabilisera klimatet är en global offentlig resurs, vilket innebär att en jämn fördelning av resurser gynnar allas intressen (Leggewie & Welzer 2010:136). Miljöpolitiken handlar om intresset för det allmänna bästa, vilket det i det nuvarande demokratiska systemet saknas representanter för menar Leggewie & Welzer (2010:115). På internationell nivå handlar det om att skapa demokratiska institutioner som kan hantera klimatfrågan. Det stora problemet är att de beslutsfattande institutionerna lider av ett demokratiskt underskott och att det nuvarande demokratiska systemet för närvarande lägger större vikt vid ekonomiska och materialistiska värden än värden som miljön (Stiglitz 2007:35ff).

När det demokratiska systemet inte förmår tillhandahålla institutioner och organisationer som kan ge uttryck för och representera medborgarnas intressen och mål, står demokratin inför nya omstörtande utmaningar menar Bjereld & Demker (2011:48f). En modernisering av medborgarsamhällets demokratiska institutioner och organisationer är av nödvändighet för att hantera klimatet (Leggewie & Welzer 2010:123).

6.3.3 Varför svårt för länder att avvärja klimathotet?

Varför görs inte tydligare ansträngningar av länder för att motverka klimatförändringen? *För det första* drabbas länder på olika sätt av klimatförändringen, och en del länder anser sig kunna profitera på den. *För det andra* anses klimatåtgärder vara kostsamma och stjåla resurser från andra områden, vilket inte är en helt korrekt uppfattning eftersom forskning tyder på att klimatförändringarna hotar systemet i dess helhet och att investeringar i klimatåtgärder kan driva andra samhällsområden framåt. *För det tredje* uppstår ett ”free rider” – problem när alla måste medverka, vilket även det är en inkorrekt bedömning eftersom att snålskjutsåkning som strategi inte är förnuftigt med tanke på att klimatförändringen drabbar alla människor (Leggewie & Welzer 2010:136f).

Varför kan inte världen enas om att avvärja klimathotet som hotar oss alla?

Det finns lite förenklat tre varianter för att globalt samarbete ska lyckas. De består av *hegemoni*; att en nation tar på sig ansvaret och tar fram lösningar och får andra att under tvång eller hot om tvång att följa efter, vilket lämnar utrymme för snålskjutsåkare men minskar förhandlingskostnaderna. *Multilateralism*; att ömsesidigt beroende aktörer gemensamt förhandlar fram lösningar, vilket skapar störst bindande kraft men innebär höga transaktionskostnader. *Konvergens*; att aktörer eller nätverk på egen hand gör satsningar som genom övertygelser växer samman till en helhetslösning. Dessvärre fungerar ingen av metoderna under den nuvarande klimatkrisen. Därför är det befogat att framhålla de normativa aspekterna av medborgerligt inflytande och deltagande (ibid:138f).

6.4 Behovet av en delaktighetskultur och att återpolitisera medborgarskapet

Ett flertal demokratiindex som Leggewie & Welzer (2010:141f) hänvisar till i sin forskning visar att det finns en tydlig koppling mellan medborgarnas upplevda inflytande över politiken och tilltron till det demokratiska systemet. En fungerande demokrati förlitar sig på medborgarnas visdom och är mer lyhörd än andra system. För att hantera klimatfrågan måste klimatpolitiken satsa på aktivt medborgardeltagande och på en ny medborgarkultur, som kräver mer demokrati. För att staten ska kunna organisera klimatpolitiken är medborgardeltagandet en viktig förutsättning (ibid:164).

Miljö- och klimatpolitiken är ett tydligt exempel på en fråga som det politiska etablissemanget känt sig förpliktigade att hantera genom att enskilda personer eller grupper genomfört påtryckningar, vilket förstärker vikten av medborgerligt engagemang för att uppmärksamma betydelsen av klimatfrågan. De politiska handlingsmöjligheterna som sprider sig till internationella förhandlingsrum börjar med små initiativ på mikronivå (ibid:166ff). Den representativa demokratin måste kompletteras med ett utökat medborgardeltagande (Lundquist 2011:203). Samhällets potential att politiskt

förändra klimatpolitiken har betydligt större chans att förverkligas om medborgarna engageras i en delaktighetskultur (Zizek 2011:334f; Leggewie & Welzer 2010:170).

Vad man i nuläget gör är att man satsar på den sortens teknik och styrinstrument som misslyckas med att hejda klimatförändringen och avvärja klimatkrisen, och inte på att förändra livsstilen, vilket är av nödvändighet för att få till stånd en samhällsomvälvande och självförstärkande ombyggnadsprocess (Leggewie & Welzer 2010:110f). Endast politiska beslut kan förhindra ekonomismens frammarsch och grepp om samhället menar Bjereld & Demker (2011:17ff), Lundquist (2011:231) och Crouch (2011:36). För att kunna hantera klimatförändringarna måste politiken bli mer flexibel och inkluderande, och inställningen till det offentliga förändras. Styrningen och beslutsfattandet måste grundas på demokratiska idéer och gemensamma beslut över gemensamma angelägenheter, och att folkakt och jämlikhet blir framträdande normer och ideal som människor prioriterar och strävar efter (Lundquist 2011:214; Leggewie & Welzer 2010:119).

Genom att sätta medborgarskapet i fokus rör vi oss bort från idén om den individualistiska konsumenten som agerar i egenintresse, och istället sammanlänkar det individuella valet och beteendet med kollektiva åtgärder. Medborgaren blir på bekostnad av konsumenten den betydelsefulla samhällsaktören. Att politisera medborgarskapet, förändra livsstilar och konsumtionsmönster är centralt för ett ifrågasättande av tillväxtmodellen och konsumtionssamhället, och för en effektiv klimatförvaltning. En strategi är att använda sina medborgerliga rättigheter som ett politiskt vapen för att utöva kollektiva påtryckningar mot institutioner och regeringar (Fournier 2008:537). Denna omställning måste förstås som ett samhällsprojekt och en källa till identitet, i vilket samhällsmedlemmarna ingår och är en del av (Harvey 2010:24f; Leggewie & Welzer 2010:110f).

Tillväxtmodellens ofullkomlighet ger oss möjlighet att genom demokratiska metoder förändra vårt sätt att tänka och leva (Fournier 2008:536). En samhällelig styrning mot välstånd kräver medborgarnas engagemang (Jackson 2009:178). Det enda seriösa alternativet är att sträva mot mer demokrati (Leggewie & Welzer (2010:141).

Depression

För att återknyta till analysmodellens tredje steg *depression* – som handlar om en uppgivenhet inför att göra någonting åt problematiken om man ändå inte upplever att man kan förhindra utvecklingen – och besvara frågeställningen - *Vilka svårigheter konfronteras det demokratiska systemet med i hanteringen av klimatfrågan?* - argumenteras för att medborgarna i mindre utsträckning deltar politiskt och att förtroendet för det demokratiska systemets möjligheter att hantera klimatfrågan försvagats, vilket innebär att politiken inte förmår hantera samhällets klyftor och problem, vilket urholkar demokratin och leder till en kraftlöshet hos den politik som strävar efter jämlikhet och förändring.

7 Styrsystemet i det nya millenniet

Den traditionella motsättningen mellan arbete och kapital konkurrerar med motsättningen mellan det ekonomiska systemets utformning och klimatet - som behandlats i föregående kapitel - och motsättningen mellan nationalstat-transnationella nätverk i hanteringen av klimatfrågan, som kommer att behandlas i detta kapitel. I tidigare avsnitt har identifierats att det krävs förändringar av konsumismens sociala logik och en ny makroekonomisk modell baserad på gemenskapsvärden och demokrati för att hantera klimatförändringarna. I detta kapitel redogörs för nationalstatens roll i hanteringen av klimatfrågan. Kritik framförs mot aktuell organisationsforskning och dess konsekvenser för den politiska demokratin.

För att åstadkomma förändringar väcks frågor om hur individens intressen balanseras mot allmännyttan och hur gemensamt välstånd uppnås i samhället, och om styrsystemets struktur, makt och styrning (Jackson 2009:166f; Held & McGrew 2007:137). I detta kapitel besvaras frågeställningen - *Hur påverkar styrsystemets konstruktion förmågan att hantera klimatfrågan?*

Ett centralt problem inom politisk organisering - som varje teori om samhället noga måste beakta - är förhållandet mellan stat och individ (Harvey 2010:237ff). Våra värderingar är strukturerade kring två distinkta spänningar i vår psykologiska struktur - spänningen mellan själviskhet och altruism och mellan nymodighet och upprätthållandet av tradition. Det är angeläget att identifiera de aspekter av samhällsstrukturen som ger snedvridna incitament och som underminerar den gemensamma välfärden och främjar en materialistisk individualism (Jackson 2009:169ff).

7.1 Från government till governance?

Governanceperspektivet betraktas vara en av de viktigaste teoriutvecklingarna inom samhällsvetenskapen under senare tid och argumenterar för att statliga organisationer och institutioner utmanas av horisontellt koordinerade och självorganiserade nätverk, vilket signalerar ett skifte från government till governance (Held & McGrew 2007:208; Hedlund & Montin 2009:10; Lundquist 2011:151; Adam & Kriesi 2007:130f). En styrningsstruktur bortom det nationella anses har tagit form genom att multilaterala institutioner, icke-statliga aktörer och nätverk fått inflytande över politiken och kommit att bli betydelsefulla deltagare i styrningen av globala frågor (Held & McGrew 2007:112ff;153; Giddens 2010:28). De makrosociologiska processer som anses förklarar förändringen är globaliseringen, en tilltagande individualisering och den teknologiska utvecklingen (Lundquist 2011:176).

Governancebegreppet används för att beskriva en händelseutveckling, men har även en normativ anknytning (Hedlund & Motin 2009:11). I empirisk mening kan man fråga sig om styrsystemet genomgått en förändring och i normativ mening om det är en önskvärd utveckling (Lundquist 2011:174). Samhällsorganisering kan delas in i formell medveten organisering med institutioner och organisationer, och informell spontan organisering genom personliga relationer och nätverk. Den spontana organiseringen argumenteras för sätter gränser för vad som kan uppnås genom medveten organisering, och anses vara en ständigt pågående process. Vad som är av relevans att undersöka är huruvida den ordningsskapande processen är spontan eller medveten (ibid:15f).

7.2 Nationalstaten i det nya millenniet

Nationalstaten har antagit nya former och tvingas förhandla fram lösningar i en komplex förhandlingsstruktur mellan privata och offentliga aktörer sammanbunden med överstatliga, mellanstatliga och transnationella maktkrafter, vilket försvårar inhemskt beslutsfattande och utmanar statens makt, suveränitet, autonomi och legitimitet (Slaughter 2004:9; Hedlund & Montin 2009:10; Giddens 2010:xii; Held & McGrew 2007:112ff;216).

Stiglitz (2007:33f), Giddens (2010:32f), Held & McGrew (2007:25ff) och Bauman (2008:161) argumenterar för att nationalstaten pressas av ekonomiska krafter att anta nya former och införa policybeslut som främjar en marknadsanpassad ekonomi, vilket utmynnar i att maktbalansen mellan staten och marknaden förändrats. Kapital och finansmarknader har befriats nationella restriktioner och territoriella hinder. Staten har begränsad kontroll över organiseringen och distributionen av den ekonomiska makten och saknar tillräckliga resurser för att betraktas vara den enskilt dominerande aktören inom världspolitik (Held & McGrew 2007:25f; 110f).

7.2.1 Välfärdsstaten i kris

Lundquist (2011:231), Giddens (2010:25) och Castells (2000:381) menar att välfärdsstaten retirerat som hörnstenen i ett fungerande demokratiskt samhälle. Det politiska rummet töms på makt som förflyttas till individer, institutioner och nätverk (Castells 2000:390f). Nationalstaten har misslyckats artikulera ett svar på globaliseringens utmaningar och befinner sig i kris anser Castells (2000:351f). Nationalstaten har inte längre fullständig kontroll över beslutsfattandet och svårigheter att genomdriva sina löften och delegera medborgarnas vilja, vilket bidrar till att dess auktoritet och legitimitet ifrågasätts. Konturerna av en ny statsform – *nätverksstaten* - har tagit form, vilket även innebär att den representativa demokratin befinner sig i kris menar Castells (2000:390f) .

Den nya informationsteknologin har underlättat framväxten av nätverkssamarbete som berövat de svaga sina motståndsinstrument och decentraliserat beslutsfattandet (Castells 2000:381). Held & McGrew (2007:112) hänvisar till ett flertal studier som pekar på att den tilltagande konkurrensen och den intensifierade globaliseringen av

finansier underminerar solidariteten som är det klistret som sammanfogar den traditionella välfärdsstaten.

Globaliseringen och statens eventuella "reträtt" argumenteras för vara en aktörsdriven process och ett resultat av nyliberal ideologi som utmynnat i att de offentliga utgifterna minskat och välfärdssystemen nedmonterats menar Lundquist (2011:228), Giddens (2010:25), Bauman (2008:15) och Castells (2000:381).

7.2.2 Nationalstaten fången i tillväxtens dilemma

Som behandlats tidigare i uppsatsen bidrar nymodighet och konsumism till att vi köper mer prylar som håller ekonomin vid liv, och som resulterar i att vi blir inlåsta i ett samhälle av konsumtionstillväxt. Det innebär att vi måste utforska det moderna samhällets organisationer och institutioner - om de främjar konkurrens eller samarbete och om de belönar egennyttigt beteende eller altruistiskt beteende.

I konsumtionssamhället tenderar institutioner vara utformade för att uppmuntra till konsumtion och främja en individualistisk materialism och stimulera till ekonomisk tillväxt för att säkra stabiliteten och värna sysselsättningen, vilket håller ekonomin igång och vidmakthåller systemet, samtidigt som stater försöker försvara sociala och ekologiska värden. *Staten är själv fången i tillväxtens dilemma* (Jackson 2009:170ff).

Utan en stark ledning kommer vi inte kunna övervinna detta dilemma och förändring vara möjligt. Tendensen i de liberala marknadsekonomierna överensstämmer inte med en önskan om att värna sociala och ekologiska värden eftersom regeringarna uppmuntrat till fortsatt konsumtion och marknadsexpansion, och främjat materialistisk individualism och konsumenternas suveränitet framför sociala mål, vilket undergräver statens legitimitet och försvagar allmännyttan och visionen om ett samhällskontrakt (ibid:174ff).

7.3 Nätverkssamhället

Termen nätverk inbegriper informella och personliga relationer och band, vilket kontrasterar mot formell organisering mellan grupper och individer genom institutioner och organisationer (Ansell 2008:75).

Castells samhällsteori baseras på att den viktigaste formen för organisering är nätverkssamarbete som skapat en ny maktbas - *nätverkssamhället* - som är en reaktion mot tre processer av betydelse som började ta form vid millennieskiftet: den informationsteknologiska revolutionen, kapitalismens kris och uppkomsten av nya sociala kulturella rörelser. Staters ekonomier anses vara beroende av nätverkens utförande, vilket omvandlat produktionsförhållandena och givit upphov till en ny form av kapitalism, och en ny individualiserad samhällsstruktur som upplöst de kollektiva normsystemen (Castells 2000:380f; Carnoy & Castells 2001:1f;4f; Bjereld & Demker 2005:28f;37ff).

Castells (2000:390ff) menar att nätverken har genom att sprida sina värderingar och intressen förmågan att påverka beteenden, och därmed en betydande makt.

Nätverkssamhället anses enligt governanceperspektivet utmynnat i att motsättningen mellan arbete och kapital upplösts. Nätverken argumenteras för inkludera samtliga involverade aktörer, vara självorganiserade, tillkomma spontant, vara informella och horisontella och anses föra samman offentliga och privata aktörer i frågor som berör det kollektiva intresset, och därmed mer förmögna att hantera komplicerade problem än traditionella organisationsformer (Lundquist 2011:180f; Slaughter 2004:9). Nyliberala anhängare anser att denna nya form av organisering stärker demokratin genom minskad statlig inblandning och ett starkt civilsamhälle (Lundqvist 2011:212f). Nätverkssamhället är ett försök att definiera legitima styrsystem och institutioner, vilket ger upphov till att nya frågor ställs (Hajer 2003:97ff). Den stora frågan som infinner sig är vem eller vilka som gagnas av denna utveckling?

7.3.1 Från systemorienterade till individorienterade nätverk

Individer och individnätverk kan vara systemorienterade eller individorienterade. När de är systemorienterade kan individer och nätverk ersätta/komplettera det formella som sker i systemets intresse. När de är individorienterade kan det formella ersättas/kompletteras av att tillgodose det egna intresset (Lundquist 2011:34).

SYSTEMORIENTERADE

Individer eller nätverk kompletterar eller ersätter institutioner eller organisationer för att tillgodose *styrsystemets intressen*.

INDIVIDORIENTERADE

Individer eller nätverk kompletterar eller ersätter institutioner eller organisationer för att tillgodose egenintresset

(Lundquist 2011:34)

Nätverken hålls samman genom värden, föreställningar och idéer som cementerats, vilket kan fungera som en barriär mot förändring, och även ha negativa effekter på omgivningen (Adam & Kriesi 2007:143;179; Bjereld & Demker 2011:30).

I kontrast mot systemets intresse har en utveckling skett mot att individer och individnätverk i högre utsträckning tenderar agera i egenintresset menar Lundquist (2011:53) som anser att det under senare tid gått att urskilja en förskjutning inom styrsystemen från formell hierarkisk styrning inom de traditionella organisationerna och institutionerna till informella individnätverk. Lundquist (2011:205f) är av uppfattningen att det inte är de spontana, involverande och horisontella organisationsnätverken och ett globalt ekonomiskt välfärdssamhälle som träder fram, utan en återgång till ett tidigare samhälle där individorienterade nätverk var centrala och välfärdsstaten och folkmakten endast hade begränsad makt.

Individnätverken tenderar att ersätta traditionella organisationer och institutioner och ta makten medborgarna, vilket hotar det demokratiska systemet menar Lundquist (2011:231f), och hämmar känslan av grupptillhörighet eftersom nätverken oftast är löst sammansatta, temporära och flexibla (Bjereld & Demker 2011:30f). Genom ekonomismens och individualismens framfart, och nationalstatens försvagade

manöverutrymme håller den nyliberala utopin på att politiskt realiseras (Lundquist 2011:234). Castells (2000:384f;392) menar att tiden och rummets förändrade karaktär har givit upphov till en förändring av de sociala relationerna som bidragit till att nya politiska aktörer deltar i styrningsprocessen och kan genomdriva politiska beslut och utföra vissa funktioner som staten tidigare utförde.

Problemet är att de privata aktörernas intresse inte nödvändigtvis är förenligt med det allmänna intresset, och kan därför inte göra anspråk på att representera ett kollektiv. De informella nätverken tenderar att främja individualism och kan utgöra ett hot mot det allmänna bästa. Nätverkssamhället förstärker problemen menar Slaughter (2004:9f) och Lundquist (2011:227f), vilket leder till behovet av att undersöka vem som gagnas av konstruktionen nätverkssamhället, hur vi kan tolka styrsystemets förändringar, vad som egentligen är nytt och vilka utvecklingstendenser som kan urskiljas?

7.3.2 Vertikal eller horisontell organisering, spontan eller medveten?

Hedlund & Montin (2009:12ff) och Lundquist (2011:154) menar att idén om en monolitisk stat och en statscentrerad struktur är en illusion, och nätverkssamarbete alltid varit en del av staten. Styrsystemets påstådda nya grundvalar är därför tvivelaktigt i hänseende till både det som varit och det som är (Lundquist 2011:153; Adam & Kriesi 2007:132). Det spontana, frivilliga, informella och horisontella bygger i själva verket på medvetna, formella och vertikala förhållanden, vilket betyder att en uppluckring av dimensionen informell och formell inte ägt rum. Organisationsnätverkens egenskaper kan på empirisk grund avfärdas menar Lundquist (2011:199).

Lundquist (2011:183f) anser att förutsättningarna för demokratin är ljusare inom ett vertikalt system bestående av institutioner och organisationer, och att det saknas belägg för att nätverkssamarbete leder till mer demokrati. Det finns därför anledning att inta en skeptisk hållning till påståendet om att styrsystemet förändrats och att nya relationer mellan samhälle och stat har utvecklats (Hedlund & Montin 2009:9;205).

I enighet med Lundquist (2011:187) anser jag att governanceperspektivets centrala problem är det tvivelaktiga antagandet om att statens försämrade förmåga att hantera samhället är en spontan process; att bilden av spontant självreglerade nätverk har givit upphov till ett större medborgarinflytande är inkorrekt. De samhällsförändringar som under senare decennier gått att urskilja är en ideologiskt konstruerad process.

7.3.3 Vem gagnas av konstruktionen nätverkssamhället?

I äldre samhällen hade individnätverk en förmåga att kunna styra svaga offentliga institutioner och organisationer (Lundqvist 2011:98). Governanceperspektivets profetior har potential att bli en självuppfyllande profetia. Det har nu därför blivit hög tid att analysera vem/vilka som gagnas av konstruktionen nätverkssamhället och som tjänar på att satsa på nätverken och försvaga den politiska demokratin, och vad som är syftet?

Det finns anledning att inta en skeptisk inställning och ifrågasätta att det är en spontan utveckling och istället ställa oss frågan om en medveten ideologiskt konstruerad

utveckling för att dölja det som faktiskt händer kan tänkas ligga bakom? (Hasselberg 2001:12; Lundquist 2011:186). Lundquist (2011:232) menar att governanceteorin underminerar den representativa demokratin ställning. Makten beskrivs spridas inom och bortom staten för att legitimera styrningen och kanalisera medborgarnas intresse. Idén om staten som hierarkisk ovanför och bortom medborgarnas räckvidd argumenteras för har ersatts av parallella och multipla områden där makten förhandlas. Idén om att det är medborgarna som utgör det offentliga saknas i beskrivningen. Nätverken och medborgarna betraktas vara desamma, vilket i flera avseenden är en felaktig beskrivning (Lundquist 2011:232). Individnätverken bidrar enligt Lundqvist (2011:98) till att snedvrider den demokratiska processen och till ökade samhällsklyftor genom att favorisera dem som redan är favoriserade.

7.3.4 Sammanfattande kritik av nätverksgovernance

Termerna nätverk och governance är mer sannolikt en förändring av språkbruket än en samhällsförändring (Lundquist 2011:174). De klassiska samhällsklyftorna har inte försvunnit (Miztal 2000:56). På bekostnad av demokratin, rättssystemet och välfärdsstaten tillåts marknaden och nätverken breda ut sig och används ideologiskt för att motivera mer ekonomism menar Lundquist (2011:233f) som argumenterar för att en bestämd ideologi nyliberalismen fört ut denna politik och givit den legitimitet. Det offentliga reduceras och avpolitiserats och aktörer med ekonomisk makt stödd av en enorm propagandaapparat gör ansträngningar för att ifrågasätta en stark demokrati och värden som solidaritet, jämlikhet och rättvisa. Informella konstruktioner är inte tillräckliga för att skapa ett rättvist samhälle baserat på främjandet av det allmänna bästa. Det formella skapar skydd för aktörers rättigheter och begränsar privat maktkoncentration (Lundquist 2011:82), vilket leder oss till diskussionen om nationalstatens roll.

7.4 Nationalstatens roll

Den nyliberala vändningen förändrade statens roll (Harvey 2010:249), men Giddens (2010:32f) och Held & McGrew (2007:25ff) argumenterar för att nationalstaten har en viktig funktion att fylla. Governananceperspektivet presenterar en relativt svag styrelseform och är endast en idé som inte realiserats, vilket belysts genom svårigheterna att hantera globala ojämlikheter och klimatfrågan som står och faller i händerna på nationalstater (Held & McGrew 2007:142f). Det ekonomiska systemet leder till stora föroreningar av atmosfären och utarmandet av jordens resurser. Att begränsa denna utveckling är inte möjligt utan statlig intervention menar Stiglitz (2007:154f). Vi bör framhålla statens betydelse som en avgörande institutionell ram för förhandlandet av samförstånd om hur samhället ska organiseras och klimatet hanteras (Harvey 2010:84).

7.4.1 Altruism v.s. själviskhet

Varje samhälle försöker på olika sätt balansera mellan själviskhet och altruism, och mellan nymodighet och tradition. Samhällsstrukturen påverkar hur denna balans ser ut (Jackson 2009:172). Samhällets mekanismer för styrning har uppstått för att balansera individuella rättigheter med allmännyttan. Statens roll är att kontrollera att det allmänna intresset inte undergrävs av privata intressen. Den filosofiska grunden består i föreställningen om ett samhällskontrakt, som är ett underförstått avtal mellan individer och samhället i syfte att stödja socialt beteende och begränsa individualism (Harvey 2010:84; Jackson 2009:168f;175).

Offentliga institutioner och organisationer betraktas vara en legitim konstruktion eftersom de minimerar privat maktkoncentration, och verkar för det allmänna bästa (Lundquist 2011:34). I utbyte mot trygghet avstår vi från en del individuella friheter (Jackson 2009:170). Bjereld & Demker (2005:26f) anser att gemenskapen bör sätta gränser för individen när självförverkligandet sker på bekostnad av och bortom gemenskapen.

Individens val tenderar att vara obotligt närsynt. Nuet främjas på bekostnad av morgondagen. Klimatförändringarna betraktas som morgondagens problem. Det förefaller som att ett folk som utelämnas åt sig själva inte nödvändigtvis handlar hållbart. Möjligheterna till att *låt-gå individualism* är en tillräcklig styrningsmekanism för mänsklig utveckling och hållbarhet döms på goda grunder ut menar Jackson (2009:170;198).

Men människan har en inneboende benägenhet till organisering och altruistiskt beteende och ett grundläggande behov av att samarbeta, vilket kontrasterar mot antagandet om egoism och individualism (Hydèn 2001:17; Lundquist 2011;64).

När institutioner och samhällsnormer belönar nymodighet och individualism kommer själviskt beteende att ha företräde framför altruistiskt beteende (Jackson 2009:172f). Endast genom förändringar av den underliggande strukturen som startar engagemanget för andra och uppmuntrar till socialt beteende kommer en övergång från egennytta till socialt beteende att ske, och idén om jakten efter nymodigheter att upphöra (ibid:176).

7.4.2 Nationalstaten i normativ mening

De traditionella organisationerna och institutionerna står för tillförlitlighet och behövs för att hantera samhällets problem. Staten är en nyckelaktör i formandet av politiken och organiseringen av välfärdsförmåner och den främsta förvaltaren av vårt gemensamma välstånd. Staten är den enhet som bäst tillgodoser medborgarnas intressen, säkerhet och behov, och spelar en betydelsefull roll eftersom den sätter ramarna för internationella avtal och icke-statliga aktörers aktiviteter (Held & McGrew 2007:193;198; Leggewie & Welzer 2010:106f; Jackson 2009:178; Lundqvist 2011:161; Hurrell 2007:27).

Staten står nu inför svårkontrollerbara utmaningar av de globala processer staten själv bidrog till att utlösa (Carnoy & Castells 2001:6). Statens roll har urholkats av en

felaktig vision av konsumenter med gränslösa friheter. Styrelseformerna är i akut behov av förnyelse anser Jackson (2009:34f). Trots ideologiska övertygelser från nyliberala anhängare har staten inte försvunnit, utan transformerats, och har i kontrast mot nyliberalismens profetior kommit att bli lösningen på de problem vi nu är ställda inför rörande klimatet menar Leggewie & Welzer (2010:106f), Carnoy & Castells (2001:6) och Jackson (2009:178). De moderna institutionerna är demokratibärare och möjliggör allas lika rättigheter och skyldigheter i samhället, varför de är nödvändiga att värna mot nätverkslogiken (Hasselberg 2001:13). Lundqvist (2011:161) och Hurrell (2007:27) menar att governanceperspektivet negligerar statens roll - som trots att dess suveränitet begränsats - fortfarande är den centrala enhet som har förmågan att indirekt styra över nätverken.

Staten måste avvika från metoden att öka konsumtionen för att uppnå stabilitet, och ansvara för att påverka människors värderingar och önsknings för att förändra konsumismens sociala logik (Jackson 2009:168f). För att hantera den globala uppvärmningen krävs statlig intervention i form av regleringar och en omfördelningspolitik som begränsar marknadens påverkan på klimatet menar Stiglitz (2007:247) som anser att - antagandet om att låta marknaden agera fritt utifrån egenintresset genom en *osynlig hand* skulle leda till effektivitet och hållbarhet - är inadekvat och reviderats av seriösa bedömare.

Frågan är hur staten kan bidra till övergången från ett marknadsekonomiskt tillväxtorienterat system till ett annat ekonomiskt system och reformering av institutioner och organisationer (Harvey 2010:249). Det finns starka argument för att staten bör ingripa i jämlikhetens och rättvisans försvar, vilket skulle återuppliva idén om ett samhällskontrakt. En sådan vision kräver ett demokratiskt uppdrag och politiska förändringar som följer med folklig mobilisering. Statens ansvar är att tillhandahålla möjligheterna för mänsklig utveckling inom ekologins gränser, vilket innefattar en förändring av balansen i existerande institutioner och strukturer, bort från individualistisk materialism. Så länge den ekonomiska stabiliteten är beroende av tillväxt kommer detta inte ske. Därför måste staten stödja samhällsstrukturer som motsätter sig konsumtionstillväxt och försvarar hållbara och långsiktiga intressen. Staten har en möjlighet att rädda sig själv genom att rädda ekonomin från tillväxtdillemmat (Jackson 2009:176ff).

Acceptans

För att återknyta till analysmodellens sista steg *acceptans* – som handlar om att om man ändå inte kan göra någonting åt problemet är det lika bra att man förbereder sig på det som kommer att inträffa – och besvara frågeställningen - *Hur påverkar styrsystemets konstruktion och statens roll inom politiken förmågan att hantera klimatet?* – argumenteras för att en maktförskjutning från kollektivet till individen innebär en tilltagande individualisering och isolering av kollektiva normer, vilket resulterar i att privata aktörer och nätverk får inflytande över politiken på bekostnad av medborgarna.

Maktbalansen mellan staten och marknaden har förändrats vilket urholkar nationalstatens makt, legitimitet och förmåga att hantera sociala orättvisor, ojämlikhet och den globala uppvärmningen.

8 Konklusion

Det har nu blivit dags att summera och dra ur studiens viktigaste trådar och sammanfatta analysen, resultatet och den framförda kritiken. Uppsatsens övergripande syftet var att ge en sammanhängande bild av länken mellan det ekonomiska systemet och klimatförändringarnas påverkan på samhället och politiken, och ge rekommendationer till hur en alternativ samhällsordning grundad i värden som jämlikhet, hållbarhet och rättvisa kan se ut. Studien har påtalat att huruvida vi kan motverka den negativa utvecklingen beror på hur vi kollektivt agerar i hanteringen och styrningen av klimatfrågan, och att vi inser att oändlig tillväxt inte är möjligt i en värld av ändliga resurser.

Ett utökat medborgerligt inflytande och ett allomfattande offentligt samtal är av nödvändighet för att utöka förståelsen för vilka konsekvenser vårt nuvarande ohållbara agerande får för klimatet. Uppsatsens ambition har varit att få igång ett sådant samtal och bidra till utökad kunskap om klimathotets samhällskonsekvenser.

Frågeställningarna - *Hur kan vi förstå länken mellan det liberala marknadsekonomiska systemet och klimatförändringarna?* och - *Hur påverkar klimatförändringarna politiken och samhället?* - har genomsyrat hela studien. Det sammanfattade resultatet av analysen visade att klimathotet inte kan avvärjas med hjälp av marknadsekonomiska mekanismer, och att det krävs att vi frångår den kalkylerande och rationalistiska förståelsen för människan, ekonomin och samhället. Den ekonomiska modellen håller konsumtionen vid liv och driver på den materiella resursförbrukningen. Det krävs att vi utmanar antagandet om att tillväxt är det ”naturliga” och önskvärda målet, och motsätter oss den inneboende ideologin i den ekonomiska modellen. Det ekonomiska systemets negativa effekter på klimatet har synliggjorts genom en redogörelse för att tillväxt och hållbar utveckling inte är förenligt. Den ekonomiska modellen har misslyckats med att bekämpa fattigdomen och tillhandahålla ekonomisk stabilitet och välbefinnande, och fortsätter bidra till att klimatet försämras. Den pågående ekonomiska krisen och den parallella ekologiska krisen argumenteras för har en gemensam orsak; vår felaktiga ekonomiska modell.

De övergripande frågorna bröts ner i fyra mer precisa frågeställningar som besvarades i kronologisk ordning i separata kapitel 4-7. Genom att återknyta till analysmodellen som presenterades inledningsvis över samhällets tillstånd har jag nu för avsikt att sammanfatta uppsatsens resultat.

Analysmodellens första steg *förnekelse* - som handlade om att man motsätter sig fakta, och att ideologiska föreställningar undanskymmer det som faktiskt håller på att

hända i samhället - berördes i kapitel 3 genom en redogörelse för teoretiska aspekter som syftade till att ge en överblick av problematiken, och beskriva hur samhällsdiskurser på makronivå påverkar hur vi förhåller oss till problemen, och de kognitiva mekanismer på individnivå som bidrar till att vi ännu förnekar det som håller på att hända. Resultatet pekar på att människors handlande inte enbart vilar på materiella och rationella överväganden, utan utspelar sig i ett socialt rum av kulturella tolkningsmönster och värderingar. Det faktum att många fortfarande föredrar förnekelsens politik framför en strävan efter en nödvändig radikal kursändring förklarades genom att påtala människans anmärkningsvärda förmåga att i sitt förhållningssätt inte störas av motsägelser, och i behovet av att finna mental balans tillämpar strategier för dissonansreduktion genom att låta andra aktörer hållas ansvariga för det som inträffar. Detta innebär att trots vetskapen om att en ekologisk katastrof sannolikt kommer att ske som förändrar livsbetingelserna på jorden, vill vi inte tro eller faktiskt tror att det verkligen kommer att inträffa.

Kapitel 4 berörde frågeställningen - *Hur bidrar den nyliberala hegemoniska diskursen till att möjligheten att förhindra klimatförändringen och upphöra exploateringen av jordens resurser försvåras?* I avsnittet redogjordes för att den nyliberala politiken har misslyckats med att avvärja klimatkrisen, och att nyliberalismens idéer inte är tillräckliga för att hantera de problem som klimatförändringarna för med sig, och saknar förslag på hur man återförenar det politiska med politiken. Den nyliberala hegemoniska diskursen, ekonomismens frammarsch och den fortsatta tron på att marknaden har lösningarna på de samhällsproblem vi konfronteras med, utgör ett exempel på *ideologisk förnekelse* som syftar till att dölja det som faktiskt håller på att hända.

Kapitel 5 fokuserade på analysmodellens andra steg *förhandling* – som handlar om en önskan om att vi på något sätt kan skjuta upp eller minska det som håller på att hända genom att rädda det nuvarande systemet, och fortsätta leva våra liv som vanligt. Frågeställningen - *Hur bidrar konsumtionssamhällets sociala logik och tillväxtmodellen till fortsatt exploatering av jordens resurser och ökade utsläppsnivåer?* - besvarades genom att påtala att konsumtionssamhällets sociala logik driver tillväxten framåt och håller oss instängda i ”konsumismens järnbur”, och att samma strategier som framkallade finanskrisen 2008 tillämpades för att ta oss ur krisen. Det nuvarande ekonomiska systemet fortsätter expandera i samma takt som förut och sträva efter oändlig tillväxt i en värld av ändliga resurser, vilket innebär att vi befinner oss i samma strukturella återvändsgränd som tidigare.

Uppsatsen påpekade att klimatfrågan är ett nytt problem som inte kan hanteras genom gamla åtgärdsstrategier som konsumtionsstimulans, miljöineffektiva tekniska innovationer och ekonomipolitiska åtgärder, eftersom dessa åtgärder är en del av klimatproblemet som bidrar till att det försämras. Inledningsvis i uppsatsens problemformulering togs upp att vi måste tänka mer radikalt om klimatförändringen och ta hänsyn till ändligheten i vår ekonomiska modell. Även om man inte erkänner den apokalyptiska framställningen av klimatförändringarnas katastrofala konsekvenser som

uppsatsen förmedlat är ett ifrågasättande av tillväxtmodellen ett politiskt val som handlar om moraliska och etiska aspekter.

När inte förhandling får önskvärd effekt leder det till *depression*, vilket var tredje steget i analysmodellen som togs upp i kapitel 6 – och handlade om en uppgivenhet inför att göra någonting åt problematiken om man ändå inte upplever att man kan förhindra utvecklingen.

Kapitel 6 berörde frågeställningen - *Vilka svårigheter konfronteras det demokratiska systemet med i hanteringen av klimatfrågan?* - som besvarades genom att redogöra för att medborgarna i mindre utsträckning deltar politiskt, och att förtroendet för det demokratiska systemets möjligheter att hantera klimatfrågan försvagats, vilket innebär att politiken inte förmår hantera samhällets klyftor och problem, vilket urholkar demokratin och leder till en kraftlöshet hos den politik som strävar efter jämlikhet och förändring.

Analysmodellens tredje steg *depression* berördes även i kapitel 5 genom en redogörelse för den forskning som pekar på att negativa fenomen i konsumtionsdrivna ekonomier som orsakar olycka och obehag - såsom depression, stress, försämrade sociala relationer och nervpåfrestningar - tenderar att öka i volym, frekvens och intensitet, vilket resulterat i allt mer isolerade, ängsliga och konkurrensinriktade individer.

I kapitel 6 redogjordes för att det västerländska demokratiska systemet hamnat under tryck och inte räcker till i hanteringen av klimatfrågan. Det argumenterades för att en förändring måste ske genom en delaktighetskultur och ökat medborgarinflytande, som spelar en större roll än de flesta insett och kräver mer demokrati.

Analysmodellens sista steg *acceptans* – handlade om att om man ändå inte kan göra någonting åt problemet är det lika bra att man förbereder sig på det som kommer att inträffa – vilket belystes i kapitel 7 genom att besvara frågeställningen - *Hur påverkar styrsystemets konstruktion förmågan att hantera klimatfrågan?* I kapitlet redogjordes för en maktförskjutning från kollektivet till individen som innebär en tilltagande individualisering och isolering av kollektiva normer, vilket resulterar i att privata aktörer och nätverk får inflytande över politiken på bekostnad av medborgarna. Maktbalansen mellan staten och marknaden har förändrats vilket urholkar nationalstatens makt, legitimitet, och förmåga att hantera sociala orättvisor, ojämlikhet och den globala uppvärmningen. Konsumtionssamhället framkallar ett tillstånd där vi accepterar social ojämlikhet och klimatförändringarnas oundviklighet, vilket resulterar i att upprätthålla den individuella säkerheten prioriteras på bekostnad av en strävan mot det allmänna bästa.

I kapitlet redogjordes för att det politiska styrsystemet är på väg att förändras och att de traditionella organisationernas och institutionernas position försvagats till förmån för individorienterade nätverk och individer, vilket har tydligt negativa effekter på rättstaten och folkmakten. De dominerande nätverken är mer intresserade av ekonomiska initiativ som gynnar ett kortsiktigt egenintresse, än att tillgodose det allmänna intresset och sträva efter en klimatomställning.

För att sammanfatta analysen i kapitlen 4-7 argumenteras för att en hantering av klimatförändringarna försvåras av en nyliberal ideologi och den naiva tron på oändlig tillväxt i en värld av ändliga resurser, som skapar ojämlikhet och social orättvisa, vilket bidrar till urholkningen av statens makt och en försvagning av den representativa demokratin.

Den nuvarande nyliberala ordningen kan varken skydda samhället eller naturen. En självreglerande marknad leder inte till en hållbar utveckling. Från i stort sett varje möjligt intellektuellt perspektiv har nyliberalismens idéer slagits i bitar. Oändlig tillväxt i en värld av ändliga resurser är omöjligt.

En annan värld är möjlig

Jag tänkte avsluta med en diskussion om den nuvarande ekonomiska modellens fortsatta bestånd och möjligheterna till en utveckling av en systemkritisk social rörelse.

Den ekonomiska marknadsekonomiska modellen baserad på en frimarknadsideologi har misskrediterats i grunden. De val som görs idag kommer att påverka det ekonomiska systemets fortsatta utveckling.

Kommer det ekonomiska systemet att överleva och kunna expandera ställd inför naturens gränser? Svaret är ja, men endast om vi accepterar den successiva försämringen av levnadsförhållanden och den tilltagande miljöförstöringen (Harvey 2010:259). Alltså; Om vi vill förhindra klimatförändringen är oändlig tillväxt i en värld av ändliga resurser omöjligt.

Tron på den nyliberala marknadsideologin har inte påtagligt försvagats i de västerländska demokratierna och det finns ingenting som indikerar på att invånarna radikalt förändrat sin livsstil (Harvey 2010:268). Men som uppsatsen visade på i kapitel 6 finns ett ökat erkännande av den ekologiska krisen hos ett växande antal människor, men att det fortfarande finns en ovilja och oförmåga att hantera problemen, vilket illustrerade ett glapp mellan medborgarnas intresse för klimatet och politikernas prioriteringar.

I de tillväxtbaserade ekonomierna domineras den politiska diskursen av att synen på hållbarhet är en kostnad. Utveckling och hållbarhet ställs i kontrast mot jobb och tillväxt (Rockström & Eklund 2012). Vi har nu kommit till en gräns då det är omöjligt att fortsätta dröja med åtgärder, även ur ett ekonomiskt perspektiv. Efter de senaste årens publikationer från forskarvärlden kan inte politiker och medborgare komma och säga att de inget visste (Leggewie & Welzer 2010:139f). En hållbar förvaltning av miljön är en förutsättning för ekonomisk utveckling och välfärd. Forskare är eniga om att det är samhällsekonomiskt lönsamt att investera och agera nu för att bromsa den globala uppvärmningen (Rockström & Eklund 2012). Som poängterades i kapitel 5 drivs den ekonomiska modellen av en felaktig social logik. Vi har också sett att en rättvisare och bättre social logik kan förverkligas och att en annan ekonomi är möjlig.

För att skapa ett ekonomiskt system som värnar om klimatet krävs att balansen mellan privata och offentliga investeringar förändras och att staten värnar om mindre produktiva men mer långsiktiga investeringar, vilket kommer att kräva finansiering genom höjd beskattning, och att den offentliga sektorn tar över ägandet och kontrollen

över stora delar av produktionsmedlen och fördelar överskottet i samhället (Jackson 2009:206f). Att hävda betydelsen av gemensamma strävanden betyder inte att individuella behov ska demoniseras. Det handlar om att hålla den rätta balansen mellan individ och samhälle, som understryker betydelsen av offentliga nyttigheter och det allmänna bästa. Det enda valet vi har är att omvandla strukturer och institutioner och formulera en trovärdig vision för varaktigt välstånd, och arbeta för förändring (Jackson 2010:208f).

Samhällsförändringar är enklast att beskriva i termer av de idéer och känslor hos människorna som utgör samhället (Lundquist 2011:47). En samhällsförändring går genom människorna även om naturliga processer kan initiera den (Lundquist 2011:29). Idéer som visat sig felaktiga kan få förödande konsekvenser. Mentala föreställningar som erhåller hegemonisk status spelar en betydande roll. Det går inte att förneka att de mentala föreställningarna som är förknippade med nyliberalismen har haft en betydande roll i frambringandet av den kris vi nu befinner oss i. När våra institutioner, administrativa arrangemang och mentala föreställningar öppnas upp för förändring kan betydande politiska möjligheter uppstå. Vad vi idag behöver är nya mentala föreställningar som kan hjälpa oss att förstå världen på ett bättre sätt (Harvey 2010:281ff).

Det nuvarande systemet är inte förutbestämt att överleva. Kriser skapar möjligheter som kan ge upphov till att alternativa lösningar kan framträda (Harvey 2010:260). Den ekonomiska krisen ger oss ett unikt tillfälle att förändra det nuvarande systemet (Jackson 2010:180). Vi kan från och med finanskrisen 2008 se en antydning mot en omsvängning i synen på statens lämplighet som samhällslig problemlösare (Lundquist 2011:155). Ifrågasättandet av den nyliberala modellens hegemoni innebär att ögonblicket då möjligheterna att göra politiken mer levande är kommen. Ett ”möjligheternas fönster” öppnas upp för en reformering av samhället, vilket kräver att aktörer inom det administrativa politiska systemet gör gemensam sak med medborgarsamhället och bildar en motkraft mot de ekonomiska aktörer som vill fortsätta längs samma linje och vandra på de upptrampade stigarna som tidigare, och så snabbt som möjligt slå igen det fönster som öppnats (Leggewie & Welzer 2010:122f; Harvey 2010:284f; Fournier 2008:536; Bjereld & Demker 2011:40f). En bättre och rättvisare social logik är inom räckhåll. En annan värld är möjlig (Jackson 2009:209).

***

Denna uppsats har tagit upp förhållandet till naturen och främst fokuserat på de mentala föreställningarna - vilket är studiens främsta bidrag - men har även berört de sociala relationerna och organisationsformerna. Jag menar att arbetet måste börja med ett ifrågasättande av idéerna och de mentala föreställningar som bidrar till den fortsatta naiva tron att oändlig tillväxt kommer skapa välstånd och lycka åt alla, i en värld där jordens resurser är ändliga.

Medborgarnas inflytande över politiken är centralt för att motverka överdriven konsumtion som bidrar till överflödigt resursutnyttjande genom en felaktig tillväxtmodell. För att en social rörelse ska uppstå krävs ett brinnande politiskt engagemang och en lös överenskommelse om gemensamma mål och vägledande

normer. Ett kulturellt projekt förlagd till framtiden som kämpar mot ett marknadsstyrt tillväxtbaserat ekonomiskt system kan växa fram och få kraft (Harvey 2010:244;276). Det övergripande målet som kan fungera som en katalysator för en sådan rörelse kan vara klimatet och att rädda civilisationens överlevnad. Liknande rörelser har uppstått i det förflutna och kan uppstå igen. Tiden är nu mogen (Harvey 2010:308f).

***

Ett sådant projekt passar inte in i den värld så som vi känner den. Men det finns ingenting som säger att vi inte skulle kunna utveckla ett sådant projekt. Det krävs kanske att vi berättar en ny historia om oss själva (Leggewie & Welzer 2010:190). Uppsatsens normativa ambition har varit att inleda denna berättelse genom att utöka förståelsen för de negativa konsekvenser den nuvarande samhällsmodellen har på klimatet för att lättare veta vad vi kan göra åt saken. Det kan nu bli lättare för oss att veta vad som bör göras och hur vi går tillväga för att förverkliga det övergripande målet; att rädda klimatet och säkerställa människans överlevnad.

9 Executive summary

This study is about the link between the economic system and the climate changes and how it affects the society and the politics.

Scientific observations has illuminated that as a result of human activity our climate is about to change. We are about to reach an unthinkable catastrophic situation which demands that we take responsibility for our future generations and reduces our carbon dioxide emissions to ensure sustainability. The climate threat has exposed the question of limits for us, which entails that continued growth is not possible in a world of limited resources. The climate changes has showed that the economic system has reached the farthest limits of continued expansion, and that the western model is about to reach its end.

This thesis directs attention towards the argument that the impoverishment of the natural resources that leads to harmful emissions and destroys the climate is a consequence of an economic system that is built on exploitation of natural resources and a model of society built on consumption and constant growth. The critique of the economic system functions as a framework in our understanding of the consequences and history of the climate changes. It is of necessity that we bring to the fore the question of how the climate changes affect the society and the politics, and increase the understanding of the close connection between the human, society and the climate.

This paper shows that a large number of evidence indicates that the western countries have passed their optimal size of their economy, and that the resources of earth are not enough for constant growth. This thesis argues that what is insisted to achieve is that we stop striving for everlasting growth and that we ask ourselves how we can manage without growth, and how we can reduce the damages on the climate and provide economic stability and welfare.

The main aim of the study was to criticize how the contemporary economic order affects the climate, and illustrate how the climate changes questions established theories and recognized approaches. By analyzing the model of growth, the democratic condition, the structure of the operating system and the nation-states deteriorate capacity to exercise power and control the politics, the critique was directed towards the contemporary system.

The aim of the study was also to start a dialogue about a potential framework for a model that takes systematic consideration of how the economy depends on ecological variables and exhaustion of natural resources. The primary critique and question is if economic growth is the only way to achieve prosperity, and if continued consumption leads to sustainable development and social justice. This study is criticizing the economic system and the principals and values that have received hegemonic status in

the modern society, and that consider economic growth to be the endpoint in human development.

An analytical model in four steps was constructed and presented as a tool to structure the criticism that was conveyed. The model functioned as a scheme that exemplifies a state of illness in the society in order to increase the understanding of how the climate changes is handled and portray and describe the burst of the system.

The first step of the model was *denial* – and about opposition of facts and that ideological ideas gets in the way and obscure what is really about to happen in the society. The thesis argued that the neo-liberal hegemonic discourse, the continued expansion of the economy, and the continued belief that the market has the solution to all the problems we are confronted with, is an example of ideological denial that aims to hide what is really happening. It was argued that the neo-liberal politics has failed to avert the climate changes and that the neo-liberal ideas is not sufficient to handle all of the problems that the climate changes entails.

The second step of the model was *bargaining* – which is about a wish that we in some way can delay or reduce what is happening by saving the contemporary system and continue to live our lives as we did before. This step was treated by calling attention to the social logic of the consumption society that pursue the politics of growth, which imply that the contemporary economic system continue to expand as before and strive for continued growth in a world of limited resources. The same strategies that caused the financial crisis of 2008 was put into practice to get out of the actual crisis, which implies that we still caught ourselves in the same structural deadlock. This paper emphasizes that the climate changes is a new problem, and that we have to think in more radical terms of the finiteness of the economic model.

If the bargaining does not receive a desirable effect it leads to *depression* – which was the third step of the model, and entails an unwillingness to do anything about the problem if you experience that the negative development cannot be prevented. This step was analyzed in the thesis by a recitation of the fact that the citizens participate to a decreased extent in the politics, and that the confidence of the democratic system to handle the issue of the climate changes has weakened. Through a description of resent research it was argued that negative phenomenon in consumption driven economies that is causing unhappiness - such as depression, stress and worsening social relations - is tending to increase in frequency and intensity, which results in more isolated, anxious and competition minded individuals. It was argued that the politics are not able to handle the problems in the society, which undermine the democracy and leads to dissatisfaction among the people whom strive for changed politics. The Western democratic system is under pressure and is not sufficient to handle the climate crisis. To achieve change increased participation and involvement of the citizens will be necessary, which in turn demands more democracy.

The last step of the model was *acceptance* – that dealt with the issue of if you feel that you can't do anything about the rising problems it is equally good to prepare for what is about to occur. It was described that the displacement of power has switched from the collective to the individual, which leads to an increased individualization and

isolation of collective norms. Consequences of this will be that private actors and networks have the ability to affect the politics at the expense of the people. The balance of power between the market and the state has changed. The nation-states power and legitimacy has diminished, and its ability to handle social injustices and the global warming has been undermined. The consumption society is driven us to a condition where we accept the unavoidable situation of the climate changes, which results in a strive to maintain the individual security instead of striving for the common good. It was argued that the operating system is about to change, and that the traditional institutions and organizations is losing their position to the advantage of individuals and networks that is more interested in economic initiatives than climate politics. This has negative consequences for the state and the democracy because the interest of the common good is not provided.

***

To summarize: The conclusion of the thesis is that the managing of the climate changes is complicated by a neo-liberal ideology and the belief in continued growth in a world of limited resources. This causes social injustice and disparity in the society, and leads to the diminishing of the nation-states power and legitimacy which weakens the representative democracy. The contemporary neo-liberal order cannot save nor the society nor the nature. An unregulated market does not lead to sustainable development. Continued growth is not possible in a world of limited resources.

***

The normative ambition of the paper was to increase the understanding of how the climate changes is sustained and affected by the contemporary economic system, in order to examine how we can change the situation. It is argued that an increased participation and involvement of the citizens and a public dialogue is a necessity in order to handle the climate threat that we are confronted with. The main purpose was to contribute to start such a dialogue and to increase the understanding of the consequences of the climate changes in the society.

Källförteckning

Adam, S & Kriesi, H (2007). "The network approach" i Sabatier, P. *Theories of the Policy Process*. Boulder: Westview Press.

Agrell, W. (1998). *Konsten att gissa rätt*, Lund: Studentlitteratur.

Ahuvia, A. (2008). "If money doesn't make us happy, why do we act as if it does?" i *Journal of Economic Psychology*, No 29, s. 491-507.

Allison, G & Zelikow, P. (1999). *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. New York: Longman.

Ansell, C. (2008). "Network Institutionalism" i *The Oxford Handbook of Political Institutions*, Oxford: Oxford University Press.

Azar, C (2012) "Solen är en guldgruva som kan ge oss energi för alltid" i DN Debatt 2012-04-10.

Badersten, B. (2002). "Om ordningens problem" ur *Medborgardygden*. Stockholm: Natur och Kultur.

Balaam, D & Veseth, M. (2008). *Introduction to International Political Economy*, Fourth Edition, New Jersey: Pearson Prentice Hall.

Bauer, J. (2007). *Varför jag känner som du känner*. Stockholm: Natur och kultur.

Bauman, Z. (2008). *Konsumtionsliv*, Göteborg: Daidalos.

Berkhout, F. (2010). "Reconstructing boundaries and reason in the climate debate" i *Global Environmental Change*, vol 20, s 563-569.

Bjereld, U & Demker, M (2005). *I vattumannens tid? – En bok om 1968 års auktoritetsuppror och dess betydelse idag*, Stockholm: Hjalmarson & Högberg Bokförlag.

Bjereld, U. (2006). "Marxism" i Gustavsson, J & Tallberg, J, *Internationella Relationer*, Lund: Studentlitteratur.

Bjereld, U & Demker, M. (2011). *Den nödvändiga politiken: Makt och motstånd i en individualiserad tid*, Stockholm: Hjalmarson & Högberg Bokförlag.

- Björndahl, G, Borg, J, Thyberg, M, Aksell, F och Malml, I. (2003). *Miljökunskap*, Malmö: Liber.
- Blühdorn, I. (2007). "Sustaining the Unsustainable: Symbolic Politics and the Politics of Simulation" i *Environmental Politic*, Vol.16, No. 2, pp. 251-275.
- Brooks, D. (2011). "I väntan på nästa Stevie Jobs", i *Dagens nyheter*, 2011-10-10.
- Bryman A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*, Malmö: Liber.
- Bucchi, M. (2002). *Science in Society: An Introduction to Social Studies of Science*, London: Routledge.
- Bulkely, H. (2001). "Governing Climate Change: The Politics of Risk Society" i *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, Vol. 26, No 4, s. 430-447.
- Burr, V. (2004). *Social Constructionism*, London: Routledge.
- Carnoy, M & Castells, M. (2001). "Globalization, the Knowledge Society, and the Network State: Poulantzas at the Millennium" i *Global Networks*, vol 1, s. 1-18.
- Castells, M. (2007). *Informationsåldern : ekonomi, samhälle och kultur. Band III. Millenniets slut*, Göteborg: Daidalos.
- Crouch, C. (2011). *Postdemokrati*, Göteborg: Daidalos.
- Corning, P. (2003). "Fair Shares: Beyond capitalism and socialism, or the biological basis of social justice" i *Politics and Life Sciences*, vol 22, s. 12-32.
- Da Silva, A. (2002). "An analysis of the Uniqueness and Theoretical Foundations of Qualitative Methods" i Hallberg L (ed.) (2002) *Qualitative methods in public health research – Theoretical foundations and practical examples*. Lund: Studentlitteratur.
- Daily, H. E. (2009), Förord i Jackson, T. (2009) *Välfärd utan tillväxt – så skapar vi ett hållbart samhälle*, Ordfront förlag: Stockholm
- Degrowth Declaration Barcelona 2010: Second international Conference on Economic Degrowth for Ecological Sustainability and Social Equity, 26-29 March 2010, Barcelona, www.degrowth.eu.
- Dellve, L, Abrahamsson- Henning, K, Trulsson, U, Hallberg, L (2002). "Grounded theory in public health research" i Hallberg L (ed.) (2002) *Qualitative methods in public health research – Theoretical foundations and practical examples*. Lund: Studentlitteratur.
- Doniger, D. (2009). "The Copenhagen Accord: A Big Step Forward" i *Solving Global Warming*, dec 21.

- Easterlin, R. A. (1995). "Will raising incomes of all increase the happiness of all?" i *Journal of Economic Behaviour and Organization*, vol, 27, pp. 35-47.
- Evans, P. (2008). "Is an Alternative Globalization possible?" i *Politics & Society*, vol. 36, s.271-305.
- Falkner, R, Stephan, H, Vogler, J (2010). "International Climate Policy after Copenhagen: Towards a 'Building Blocks' Approach" i *Global Policy*, (2010).
- Fishkin, J. S. (2011). *När folket talar - Deleberativ demokrati och konsultation av allmänheten*, Göteborg: Daidalos.
- Fisher, F. (2003). "Beyond Empiricism: Policy Analysis as Deliberative Practice" i Hajer, M & Wagenaar, H. *Deliberative Policy Analysis: Understanding Governance in the Network Society*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Fotopoulos, T. (2007). "Is degrowth compatible with a market economy?" i *The International Journal of Inclusive Democracy*, Vol.3, No. 1.
- Foster, J. B. (2011). "Capitalism and Degrowth – An Impossibility Theorem" i *Red Pepper*, Dec/Jan 2011.
- Foucault, M (1972). *The Archaeology of Knowledge*, London: Tavistock.
- Fournier, V. (2008). "Escaping from the economy: the politics of degrowth" i *International Journal of Sociology and Social Policy*, Vol. 28, No. 11/12, pp. 528-545.
- Fukuyama, F. (1992). *Historiens slut och den sista människan*, Stockholm: Norstedts Förlag.
- George, A. L & Bennet, A. (2005). *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*, Cambridge: MIT Press.
- Giddens, A. (2010). *En skenande värld: hur globaliseringen är på väg att förändra våra liv*, Stockholm: SNS förlag.
- Greene, O. (2005). "Environmental Issues" i Baylis, J & Smith, S, *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations*, Oxford: Oxford University Press.
- Harvey, D. (2010). *Kapitalets gåta och kapitalismens kriser*, Hägersten: Tankekraft förlag.
- Hasselberg, Y. (2001). "Vem vill leva i nätverkssamhället?" i *Tvärsnitt* 2001:4.
- Hedlund, G & Montin, S. (2009) "Governance som interaktiv samhällsstyrning - gammalt eller nytt i forskning och politik" i Hedlund, G & Montin, S, *Governance på Svenska*, Stockholm: Santérus förlag.
- Held, D & McGrew, A. (2007). *Globalization/Anti-globalization, Beyond the Great Divide*. Cambridge: Polity Press.

- Hornborg, A. (2006). *Myten om maskinen: essäer om makt, modernitet och miljö*, Göteborg: Daidalos.
- Howard, J. A. (2000). "Social Psychology of Identities" i *Annual Review of Sociology*, Vol. 26, s. 367-393.
- Hurrell, A. (2007). *On Global Order: Power, Values and the Constitution of International Society*, Oxford: Oxford University Press.
- Hydén, L-C. (2001). "Ensamhet eller tvåsamhet - Om social dekontextualisering och kontextualisering", i *Utbildning och demokrati*, 10(3), s 11-26.
- Inglehart, R (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*, Princeton: Princeton University Press.
- Jackson, T. (2009). *Välfärd utan tillväxt – så skapar vi ett hållbart samhälle*, Stockholm: Ordfront förlag.
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*, London: Penguin books.
- Kasser, T. (2002). *The High Price of Materialism*, Cambridge.: MIT Press.
- Leggewie, C & Welzer, H. (2010). *Slutet på världen så som vi känner den: Klimatet, framtiden och demokratins möjligheter*, Göteborg: Daidalos.
- Lindblom, J., Susi, T. & Tysk, A. (kommande) "Social interaktion och kognition" i M. Jensen och J. Allwood (red.) *Kognitionsvetenskaplig antologi* (arbetstitel), Lund: Studentlitteratur.
- Lindgren, S. (2009). *Populärkultur – teorier, metoder och analyser*, Malmö: Liber.
- Lundquist, L, (2011). *Flocken i masssamhället - den politiska ordningens villkor och uttryck*, Lund: Arkiv Förlag.
- Lönnroth, L. (2012) "Utvecklingen går åt det håll som Karl Marx talade om" i *DN Debatt*, 2012-02-06.
- Marglin, S. A. (2008). *The Dismal Science: How Thinking Like an Economist Undermines Community*, Cambridge: Harvard University Press.
- McDermid K. J & McMullen T. L (2003) "Quantitative analysis of small-plastic debris on beaches in the Hawaiian Archipelago" i *Marine Pollution Bulletin*, vol. 48, s. 790-794 .
- McKibben, B. (2009). Förord i Jackson, T. (2009) *Välfärd utan tillväxt – så skapar vi ett hållbart samhälle*, Stockholm: Ordfront förlag.
- Miztal, B.A. (2000). *Informality: Social Theory and Contemporary Practice*, London: Routledge.

Moses, J. & Knutsen, T. (2007). *Ways of Knowing: Competing Methodologies in Social and Political Research*, Basingstoke: Palgrave.

Ohlsson, R. (2009). *Representationer av psykisk ohälsa. Egna erfarenheter och dialogiskt meningsskapande i fokusgruppsamtal*, Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

Pattberg, P & Stripple, J. (2008). "Beyond the public and private divide: remapping transnational climate governance in the 21st century" i *International Environmental Agreements*.

Ragneklint, R. (2009). *Rationalitet ifrågasatt: Om vetenskap, etik och hållbarhet i marknadsdemokratin*, Lövestad: Bokförlaget Akademi och Samhälle.

Ravetz, J. (2006). *No-Nonsense Guide To Science*. Oxford: Paperback.

Robertson, A. (2006). "Globalisering" i Gustavsson, J & Tallberg, J, *Internationella Relationer*, Lund: Studentlitteratur.

Robinson, M. (2009). Förord i Jackson, T. (2009) *Välfärd utan tillväxt – så skapar vi ett hållbart samhälle*, Stockholm: Ordfront förlag.

Rockström, J & Eklund, K. (2012). "Världen har backat från ambitionerna för 40 år sedan" i *DN Debatt* 2012-04-24.

Sabatier, P & Weible, C. (2007). "The Advocacy Coalition Framework: Innovations and Clarifications" i Sabatier, P. *Theories of the Policy Process*, Boulder: Westview Press.

Sheehan, M. (2005). *International Security: An Analytical Survey*, London och Boulder: Lynne Rienner.

Slaughter, A. M. (2004). *A New World Order*, Princeton & Oxford: Princeton University Press.

Stiglitz, J. (2007). *Fungerande globalisering*, Göteborg: Daidalos.

Sukhdev, P. (2009). Förord i Jackson, T. (2009) *Välfärd utan tillväxt – så skapar vi ett hållbart samhälle*, Stockholm: Ordfront förlag.

True, J, Jones, B, Baumgartner, F. (2007). "Punctuated-Equilibrium Theory: Explaining Stability and Change in Public Policymaking" i Sabatier, P. *Theories of the Policy Process*, Boulder: Westview Press.

Weigelt, C. "Meningsbegreppets historia och filosofi", Stockholms Universitet, Filosofiska institutionen.

Welzer, H. (2009). *Klimatkrig: Varför människor dödar varandra på 2000-talet*, Göteborg: Daidalos.

Wolf, M. (2006). *Så fungerar globaliseringen*, Stockholm: SNS förlag.

World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.

Zizek, S. (2011). *Living in the end times*, London, New York: Verso.

Dokumentärt sekundärmaterial

Nain, N. (2011). Professor i Statsvetenskap, Intervju i Vetenskapens värld 2011-05-23, Svt play.

Rockström, J. (2011). Professor i naturresurshushållning, Stockholms universitet, Intervju i Vetenskapens värld 2011-05-23, Svt play.

Victor, P. (2011). Miljöekonom, York University, Intervju i Vetenskapens värld 2011-05-23, Svt play.